

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Kindestolpe

Täncker
och
anmärkingar
öfver dess tjdens
restitutiä.

Stockholm

1711

~~(Am) Aed~~
~~Äldre~~
brä 15311

Biomedicinska biblioteket

PD rummet

a 15311

JOHAN LINDERS

Bankar

Och

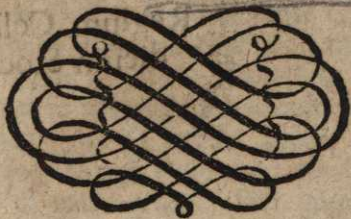
Annmärkningan

Öfver

Deße Tijders

Westilentia.

Lindestolpe

STOCKHOLM/

Tryckt med egen bekostnad uthi Kongl. Boktryckerie
hos J. H. WERNER, 1711.

JOHAN LINDERS
BOKHÅNDEL
S
Såsom de af Adle och Höglärde Do-
ctoren, samt Kongl. Collegii Me-
dici Assessoren Herr Johan Linder, om
denna Bestilentien författade Tanckar/
eij äre i någon mätto anstötelige / uthan
uthwissa en wacker Lärdom och nogsam
Förfarenhet; Alltså tillåtes denne Book
genom Trycket at publiceras. Stockholm
Den 27 Februarii 1711.

(L. S.)

Regium Collegium Me-
dicum Stockholmense.

Et lærer twifwels uthan
mångom falla sållsamt / om jag
wid denna tiden / och särdeles då
Gud den Alldråhögste sin grym-
ma wrede har tåckts mildra /
mig föresätter något at skrifwa
om den tilförende hoos våra
grannar / men nu sedermera uthi det fåra Fäder-
neslandet wijdt om sig griipande **B**estilentien.
Doch tager jag häruthinnan Historie-
Scribenter och andre lärde Mån mig til
efterfölgd / hwilket då de årna
något Krijg eller annan undersam
händelse beskriwa / tiden näst
tilförende och des tilfållen /
sedan sielfwa saken med sina
omständigheter förestålla / då
de först hoos sig de flåste bestaffen-
heter under warande tijd anmärckt
och til minnes fördt hafwe /
hwar uthur de sedan hela handelen
med richtig ordning uthdraga och
allmån göra.

Men detta synes så mycket mindre
nu mera wara nödigt / som Kongl.
Collegium Medicum här i Stockholm /
så wål i gemen / som någre des
berömlige Ledamöter / mine
gunstige Gynnare och Medbröder /
särskilt långt för detta / och på
århstillige tijder / många
hälsofåma påminnelser och
nyttige reglor / så wål til
denne Fårfsotens botandet
som wijdare håmmande / genom
Trycket hafwa gjordt

Kunnige. Dem jag och wid hwarjehanda tilfällen har stått och skal ställa mig til hörsam effterrättelse; wäl wettandes / at hwad til det gemene bästas befrämjande i så mätto blifwer förebracht / lårer wara med moget betänckiande och fullan ijswer tilsamman skrifwit.

Hijt kommer och / at jag under wårsta Pest-tiden här i Staden intet tilstådes warit / och altså icke kunde göra någon god berättelse / om det jag eij sielf serd. Doch som jag wid den til Nynen uthfärdade Kongl. Steps Flottan i tuu åhrs tijd hafte tilfalle / at beståda naturens underlige Drifft wid åthskillige Siukdomar / och synnerligen på det nästförflutne åhret fast ogärna mäst förnimma / at åswen wid samma Kongl. Flotta uti heta Sommaren en smittosam Pest - Feber regerade / med nästan alle de tekn / som man wid sådane tilfällen plåger uprechna och i acht taga ; dem jag och noga i min Siukbook har anmärckt / fast någre eij wille lijda / at man gaf siukdomen ett sådant namn / som de och eij trodde / at någon Pest war här i staden. Men den Rättferdige Guden / hwars hand öfwer oss har swår warit / lårer förmodeligen nu redan hafwa bracht dem på andra tanckar.

Det wille alt wärföre eij någon täncka / at jag af en skrifklåda / mysikenhet / eller / i mening / at bringa fram något särdeles nytt / utan förnämligast at wijsa / hurudan Fahrsoth wid Flottan warit / har pennan fattat. Der til med / som jag för någre åhr sedan i Holland lät genom Trycket uthgå

gå en liten Book på Latin om Giffet / des natur och åthskillige slag / och deruthinnan på sitt wisa ställe har talt om Pestgiffret / des egenkap och mögeligste motande / tyckes eij wara oanständigigt / om det samna på Swensko / mine Landsmän til någon nytta / korteligen blefwo öfwersatt / särdeles som jag all sedan bemålte Book mera utharbetat / i bättre ordning bringer / och mycket widlyffrigare til Trycket å nyo försärdigar ; warandes detta ett litet urhåg af hwad om den Materien i samne Tractat handlat warder. Jag ber allenast / at den gunstige Läsaren tacktes wid desse mine Tanckars igenomseende betänckaf huru menniskeliget det är at fehla / och ingen ting troo / som icke med naturen och dagelige försarenheten öfwerens stämmer. Hwar uthinnan mig sker en stor wälwillighet. Jag wet fuller / huru swårt och fahrligit det är / at något skrifwa : derföre och Poëten fordom sade / at den mår aldrabäst / som är minst bekant / och tilbringar sin werld i stillo.

Det Förre Stycket /

Om Pestilentien / des Natur / och åthskillige Slag.

Wad för en hård gäst Pestilentien är / behöfwer man intet med främmande wittne för ögonen / ställa / aldenstund wårt kära Fädernesland / genom den Allrahögstes behag / jämte så många andre Landsplågor.

beklageligen nu för tiden måste finna / at städer och
 byar af denne färlige siuktan til en stor del äro för-
 swagade och illa medfärne. Men hwad egenteligen
 och uthaf hwad art det är / som wij kalla Pesten/
 är swårt at säga / effter man finner så åhstillige
 meningar der om. Och kan man säkert intyga / at
 om 70 *Annos* Hippocratis, eller något Gudomme-
 ligt / högt och outhransakeligt wid Siukdomarne
 sig finner / så kan det fullteligen och med rätta sä-
 gas i Pestilentien.

Om någon Pest varit för Syndafloden och
 til Mosis tid / är aldeles okunnigt / fast man wäl
 kan täncka / at mennistornas synder / åfwen på den
 tiden / hafwa bewekt den Store Rättsfärdige Guden/
 at så wäl medelbarligen som omedelbarligen med
 slika Landsplågor hemsöka och straffa. Doch fin-
 nes i den Helga Skrift trenne märckwårde Pesti-
 lentier. Den ena bestrifwes af Mose, och öfwer-
 gick Konung Pharao i Ægypten, hwar af all gröda
 på marktene / fånad och alle diur / och sedan alt först-
 födt blef til intet. Den andra hände Philistæerne,
 för det de HErrans Ark behållit hade. Den tredie
 öfwer gick Konung David, för det han rechnadt
 Krigshåren / och blefwo genom HErrans Ängel/
 ifrån Dan alt in til Berseba, i största hast siutijo
 tusend mennistor borttryckte.

Och är nästan ingen Nation eller något Land
 i werlden / som icke någon gång af reana grymma
 mördaren är hemsökt worden. Doch tror jag / at
 aldrig någon Pestilentia har varit så grym / som
 den

den Atheniensiske / hwilken finnes beskrefwen af den store Generalen och lärde Mannen Thucydide uthi des Book om Peleponesiske Kriget / och sedermera af Poëterne Lucretio och Ouidio. Begyntes aldrä först i Ethiopien, for neder til Ægypten och Lybien, sedan öfwer Hafwet til Grækland och Athen. Siukdomen war så häftig / at alle Ros-foglar flugo bort uthur landet / och wille icke ens röra något aas: alle wägar wore fulle med döde kroppar af menniskior och andre diur. Somlige mistade i siukdomen både näsan och andra delar. Somlige dånade / en del kastade sig af förtwiflan i sön. De som gingo detta onda igenom / blewo så wahnstälte / at de icke sina närmesta fränder igenkände. Och är wärdt at läsa den wackra berättelsen / som Æacus hoos Ouidium i des Metamorphosi gör för sin wän Cephalo om denna Pesten. Äfwen under Kejsar Aurelio Commodo och i Galeni tijd war en stor Pestilential som skal wara kommen af det tilfället / at Anidii Cassii Soldater uthi Apollinis kyrcka i staden Seleucia öpnat en kista / hwar uthur kommit en så förgiftig qwaln / at tredie delen af menniskiorne der af äre döde wordne.

Ingen Pest har och nästan varit / som icke af någon lärd Man är beskrefwen. Och har den namnkunnige Jesuiten Kircherus i en sin Book om Pesten / tillsammandragit alla de Pestilentialier / som Persien, Grækland / Ægypten, Rom, och andra orter öfwergådt uthi långa tijder tillbaka. Desliktest har Mercurialis, Petrus å Castro, och flere beskrefwit den Neapolitaniske Anno 1656. uthi hwilken innoim

ett halfft åhrs tijd Trehundrade tusend menniskior dödde. Denna Pesten war ock i Venedig, Genua och Rom, men Kircherus säger / at hon der hade försyn för Påstvens helighet / och således något mildare framfor. Diemberbroeck, som war Pest. Medicus, har beskristwit den Nimwegiske / Rodericus å Castro den Hamburgiske / Cromerus den förre Polniste / Gendre den Mont Albanste / Sydenham den Londiske Anno 1666. af hwilken nästan åtta tusende på en wicka dödde.

Men at förtijga flere främmande Pestilentier / som i min Book om Giffst stole wederbörligen ihugkommas / måste man tilstå / at vårt kära Fädernesland denna swära Landsplågan åfwen offta warit underkastadt / som af gamla Monnumenter och Handlingar risckeligen kan inhämtas / och jämwäl i Chronikorne någorlunda är införd. Doch nämnes twänne förnämligast / hwilke warit store och öfwergådt hela Riket / så at man än i dag i tiocka stogar ser teken effter byar / åkrar och annat / hwilke genom desse Pestilentier äre förstörde. Den förre war Anno 1350 och kallades **Diger Döden** / och för de swarta fleckar / som på kroppen syntes / **Swarta Döden**. Den andra stedde uthi Kong Gustaf den Förstes tijd / och kallades **Engelste Swetten**. Uthskillige andre äre också beskrifne af Doct. Benedicto Olawi, Doct. Sparman eller Palmcrona, och flere / dem jag förbigår / emedan **Den Hölle Antiquarien Herr Assessoren Brenner dem**
alla

alla af gamla Monumenter tilhopa samlat / med
 wackra anmärkningar / såsom alt annat / hwad den
 lärde Mannen uhr gammalt märcker i Liuset fram
 letar / är angenämt / och af allom förtienar sitt
 wederbörliga beröm.

Denna sidsa Pestilentien / som nästförledne
 åhret här i Stockholm och andre Sidsstäder up-
 kom / och sedermera nästan kring hela Rikket är
 omsörd worden / förmenes wara uthaf den Polni-
 ske. Hwilken i någre åhr bortåth / och alt sedan 1704.
 dels af Hunger / dels af döde kroppars stanck / der
 i landet och på gränsörne grasserat, til des den med
 Skyfarna in i Liestland och Estland / och sedan med
 Flychtingar från desse orter til Swerget är insörd
 worden. Så är den allmänna meningen / fast man
 der wid kunde hafwa något at påminna / som frau-
 deles ske skal.

De teken / hwar af man plåger prognosticera
 Pestilentien / äro nästan desse: Ut en myckenhet af
 allahanda ohyror / af myggor / flugor / eller gräs-
 hoppor wancka / samt rottor / möß / mullwader / or-
 mar och slijke diur i stor ymnoghet sig östwer landet
 uthbreda: wanlige stogs- och wattufoglar / och sär-
 deles sparswarne / som hafwa en starck kånjel / bort-
 flyga / och söka sig andra hemwister: örter och gräs
 mista sin förra krafft och smak / deslijkest säden blije
 slagen med brand och swårto: Hunger och dyr tijd
 beswärar mångens maga: Matsaker rutna snart i
 öpet wäder / och få en obehagelig smak: Husen luch-
 ta illa / watnet stincker / och hafwande qwinnor fd.

Da gementigen förr än råtta tiden : alle andre sjukdomar likasom twårstana / och sedermera förbytas i den / som kommer.

Elliest / den som något wisare wil sig här uthinnan finna / måste effter Hippocratis råd flitigt anteckna / hwad wäderlek / som någre åhr tilförende varit. Til exempel: Om hwar annan dag regnar / och åter är klart wäder: om det är klart om dagen / men regnar om natten / eller twårt emot: om på någre tijnar är slagg / åter igen Solstien: om starck hetta är om dagen / om natten starck köld: när Sunnan blås hela åhret / med stilla tiockt wäder / Hösten regnar / Winteren är wäth och mild / Sommaren der på warm / klar och brännande: eller om det regnar om Winteren / Våren är torr / och kall / men Sommaren mycket heet: item om Wintren är håfftig / Våren och Sommaren warm och wäth / då kan man säkert spå föruth / at Pestilentien skal komma. Doch den Pestilentien allena / som kommer af Förrutnelse / och är den aldrasahrligaste.

Men det gör icke tilfyllest / at hafwa sig bekant / hwad wäderlek / som varit någon tijd föruth / när man wil beskrifwa / hwad sjukdomar som måst äre gångse på någon ort / uthan man måste ock grannligen hafwa sig bekant / huru den orten är belägen / på hurudan jordmån / huru landet sig sträcker / om den ligger wid Saltstö / friskt watn / eller sumpige träsk / hwilke wäder den orten måst igenom blåsa / och hwad wäder samma ort förmedelst höga berg eller stogar är frij före: det Hippocrates fordom
har

har wäl i acht tagit / då han bestrifwer Fahesfoterne eller Pestilentien i Thalo, Abderis och staden Cranone. Afwen har Strabo i sin Geographia, och Vitruvius i sin Byggnings-Book denna materien wäl drifwit. Och är sannerligen Situationen och sträckningen af orterne / som gör at den ena orten med desse / en annan med andre krankheter är beswärad. Dersöre och alle de städer / som ligga wid sion / måst lida af Fluskar / dem Hollendarne kalla Sinkingen. Särdeles wäder göra och särdeles siukdomar. Af Nordnordwest och Nordwest blijr gemenligen Snuswa och Catarrhalfebrer. Man bör också see effter / hwad Diæt, hwad math och dryck / som folcket gemenligen bruka / item hwad watn de taga til kokande / om det är friskt / salt / eller åsjet / eller rinner genom blyrännor / Mineralier, eller andre skadelige jordarter.

Alle lefwande diur måste anda Wädret. Är nu wädret lagom tiockt / och lagom tunnt / så at emillan lungan och wädret är en likmatighet / då är menniskan frisk. Men så snart wädret blijr förtiockt / eller förtunnt / är det obehämliget til andande / och diuren måste der af i största hast dö / fast wädret i sig stels är rent / och med ingen skadelig ting beblandat. Wader samma wäder opmångt med någre hwasse / rutne / stinckande / flychtige / Alkaliske / slemnige ; eller skarpe / syrlige / Mineraliske dunster / kan eij annars wara / än del som sådant wäder måste nödtwändigst insupa / supasig och wisserligen döden.

När nu wädret / som til någon ort oumgån-
 geligen blåser / aldrastörst spelar genom heta länder;
 orma. och draka. nästen; the dödas grafwar; rutne
 träsk och watern; hemliga huns; stinckande wärck-
 städer; Slachtareborg; dyngie. och soophögar; län-
 ge tillslutne brunnar; plasar derest gråshopper/
 groder och andre diur rutnat; gamla korngropar;
 plasar der Feltflachtningar städt / eller der store fi-
 skar och hwalat förutnas / eller der andre ting ge-
 nom hettan och wåthan en merkelig rötha til sig ta-
 git. Eller då winden kommer från orter / derest
 Arsenicaliske / suure / skarpe / frätande dunster finnas /
 såsom wid grufworne uthi Italien / Ungerer och
 annorstädes. Eller då winden kommer från salta
 sidar / wåte och sumpige träsk / eller andre skadelig-
 ge rum / så kan intet annorledes skee / än at wä-
 dret skal wara besprängt / dels med rutne / stinc-
 kande / gifftige och flychtige saker / dels med fyrli-
 ge Metalliske delar / dels med hegige och alt för tun-
 ne / skundom med alt för tiocke / tunge / wåte och
 orörlige kroppar. Swilke / då de med wädret kom-
 ma in i Lungorne / och blanda sig med blodet / eller
 elliest föllia sin natur och Lungorne alt för mycket
 trycka / uthan all twiswel hastigt förstöra menni-
 skians och alle diurs lefnad / på mångahanda sätt /
 som doch i gemeen kallas Pestilentien / fast det af
 en åthstillig orsak / och med åthstillige förelöpande
 teken ske plåger.

Desliketst bdr man wetia / om wädret kommer
 igenom någon landsort / hwarest af jorden uthdun-
 star

sta: ett giftigt oos / antingen ett Alkali, af rutene-
 heet / det wij på Swensko mågom kalla ett flychtigt
 Luthsalt; eller en suur Mineralist / eller någon heet
 och brinnande qwalm. Sådant hett och brinnande
 wäder blåser på wise tracter i Asien, och kallas af
 invånarne Samiel, som Thevenot i sin Rese-
 book betygar / hwilket är så bitande / at blodet i
 hastighet tiodknar och hårdnar til klumpar / särdeles
 i lungan / hwar af folcket i hastighet döör / och store
 stycken falla uthur kroppen. Jämwäl tages i acht /
 om winden kommer från de orter / derest för tiden
 dagelige jordbåfningar äre / och märckes granneligen
 hwad art den uthur jorden opstigande ångan haf-
 wer / antingen hbrande til flychtiga Luthsalt / eller
 fyrliga Mineraliste åttickor / hwar på man sedan kan
 sin mening bygga. Ty om Cometer föreboda eller
 förorsaka Pesten / lemnas til andras omdöme / fast
 man icke kan neka / at ju wädret genom sådane säll-
 same Adspecter mycket förändras.

Det tyckes ock wara nödigt at efftersee / om det
 folcket / som plågas med Pesten / har tilförende ock
 nyligen varit beswäradt med hunger och dyr tijd /
 och således der igenom förwärswadt sig en stark och
 hezig blod. Eller uthstådt någon swår och lång-
 sam belågring / råkat i hungers nöd och åtit owan-
 lig spijs / druckit orientlig dryck / tilsammandragit
 ond blod genom desse orsaker / eller genom ett obru-
 keligit wistande i källrar och under jorden / och såle-
 des lefwat i dagelig sträck / ångslan och bedröfwelse.
 Eller ock genom ett långvarigt krig / allmänna
 Lands

Landsplågor och olyckelige händelser fallit i stor sorg/
fruchtan / fattigdom och andra besvär / och således
der igenom dragit ihoop antingen skarp / eller också en
riock blod / som kunde lätteligen sedan af ett endaste
smitto-korn / eller ock af sig sielf fånga an eld / och
göra en hastig brådödd / med de tekn / som til Pesti-
lentien höra. Och är wäl wärtdt at i acht tagas /
huru gånsta mycket wære Affecter och Sinnes rörelser
förstiuta til både döden och lifwet ; årnandes jag uthi
den Booken om Giffit med ett särdeles Capitel wijsa /
at alle håsttige och långsame Affecter, sorg och glä-
die / kärlek / långtan / afwund / fruchtan / wrede / och
sliike / äre icke annorledes at betrachta / än en hoop
hwassa nålar / och ett giffit / som wår kropp förtärer /
och blodet dels eoagulerar och förstöcker / dels resol-
verar och tunn gör.

Åf desse Grundsaker kan man sig snart finna
wid påkommande Pestilentier och Brådöder / huruda-
ne de mände wåra / af hwad art och kynne. Hwarföre
och de många stridige Authorenes meningar om or-
sakerne til Pesten / på det sättet kunna bäst förenas /
då man besinner / at Pesterna af århstillige ting här-
flyta. Men at säga / at alle Pestilentier af enahan-
da orsak alltid och allena sitt uhrsprung hafwa / tyc-
kes wåra sanningen förnäbr talt / det doch någre haf-
we welat förswåra. Jag för min person achtar
med ingen här uthinnan at wåra stridig / uthan wil
opföra de förnämste orsaker / som synas kunna ett så
stort ondt / som Pesten är / åstad komma / lemnas-
des hwarjom och enom frijhet at uthwållia den me-
ning / som bäst behager.

Athanasius Kircherus har den sällsammaste Stålning-
ningen / derföre wil jag ock sätta den främst. Swilken /
sedan han förmärckt wid alla förrutnelser en
hoop matkar / och jämnwål sedt / at Pestsiuke menni-
stior genom kräkningen en ymnighet af matkar ifrån
sig gifwit / som det äfwen i den Wienste Pesten 1679
är observerat, jämnwål ock i den Ninnwegiske / gör
der af änteligen det slutet / at Pestilentien ofel-
bart måtte komma af en orächnelig hoop små matkar/
som med wädret fringsföras; dem han troor dels ge-
nom swettholen / dels med andedrächten genom lун-
gan komma in i blodet / och såldes kroppen förstöra.
Denna mening har många medh ällare / och är icke
så aldeles at förkasta. Särdeles finnas sådane små
matkar wid träsk och kårnar / och dragas in genom
nåsan / som Varro i sintijd anmärckt. Och berättar
Forestus , at den Beneventiske Pesten i Italien har kom-
mit af röda små matkar / som funnos i hufwudet / och
låto sig allena med Malvaisir wijn fördrifwa. I
Holland är offta och äfwen af mig sielf i Leyden 1707
observerat / at med Sunnanwäder i Wåhrtiden
från Brabant och de närmaste sumpige orterne en
otalig myckenhet af ganska små och för ögonen ofsyn-
lige matkar med wädret äre komne / hwilke sig fast
på bladen och blomstren af fruchtbärande träd / och
dem alla upåtit; det Trågårdsmästare få offta nog
beklaga. Ster ock här i Swerget / och är wärde
at i acht tagas / med hwad wäder det sker. Man
må ock icke undra / at sådane små matkar föras
kring med wädret / effter man wet / at äfwen gräs,
hoppor i myckenhet esomofftaste från Africa til Spa-
nien

nien / Provence och Languedoc med wädret öfwer
 föras / som det ock nyligen skeddde 1709. Denna
 Kircheri mening bifaller ock Andry, som så be-
 römmeligen på Fransösta om Menniskio: matka
 skrifwit. Och kan det wäl hända / at sådane
 lufften swäswande yrkä i stor mynighet offta
 wancka / med wädret insupas / och kunna säle
 des wåra lungor i största hast upåta. Doch troo
 jag / at denna Pestilentien måst öfwergå dem,
 som döo eij långt från ståndande watern / träsk
 och kårnar. Men upkastningen af matkar hän-
 der offta i hejige febrer, när ock ingen Pest är för
 handen / hwar på jag åthskilliga exempel sedt haf-
 wer. Ty när en stor rötha är i kroppen / kunne
 sådane ödiur eij länge triswas / utan gå fort bår-
 de ofwan och nedan / åstwen som lösen eij förblif-
 wa på döde kroppar.

Ibland ser / at Pestilentien eller en bråddöd
 händer af en myckenhet Swastwelachtige / Arseni-
 caliske / sure och frätande qwalmer / som antinger
 från Gull, eller Qwicksilfwer grufwor / jordenes
 öpningar / eller brinnande berg härkomma / och
 warde med wädret fringförde. Der sådane fins
 kroppar med wädret inandas / kan intet annorle-
 des wara / än at de den swaga lungan sönderstär-
 ra / och blodet tiöckt gjöra / hwar af föllier en ha-
 stig dö. Och finner man i somlige Pestilentie
 liksom en Swastwelluchte i wädret / som tyckes
 hafwa sådant at bemärcka ; hafwandes den lärde d

la Font welat bewiisa / at all Pestilentia kommer af denna orsaken. Sådane Pester äro offta uthi Italien af berget Vesuvio och Aetna på Sicilien, äfwen uthi Ungern befundne; men äre eij genom menniskior smittosame / uthan allenast med wädret fringsprijdas. Små knifwar kunna så wäl skära sönder en blöt ting / som store. Och berättar Seneca, at af en ånga / som wid jordbäfningen upgick / sexhundra de fåår dödde rätt hastigt uthi Campanien, som nu kallas Terra di Lavoro. Man finner många gruffter uthi Italien, som ett mycket giftigt oos ifrån sig gifwa / och kallas Mofsete. Sådän är den namnkunnige Grotta del Cani emellan Neapel och Puzuolo, om hwilken och Virgilius fordom qwädt hafwer.

Och som tilförende nämndes med någre ord / at emellan lungan och wädret / som andas skal / bör wara en likmätighet / altså wil jag ock nu komma til de Pestilentier / som wiidare af wädrets sällsamma förblandningar härröra; hållandes jag ingalunda i någon mätto med them / som föregifwa / at sielfwa wädrets warelse kan förändras / som doch aldrig sker. Twänne Pester äre / dem man särdeles kan säga / at de genom wädret och des påtagne egenskaper fortplantas. Alle Solide och faste delar i menniskians kropp hafwa bland andra stora förmåner af den Allsmåchtige Skaparen äthniutet en synnerlig egenkap / at kunna spännas uth / och åter draga sig tilsamman. (Vis Elastica) Men
Den

Denne förmån / som i hertat och ådrorne alla
ögonbleck sker / röner man doch aldrumast wid lung-
gorne / som af en särdeles uthspänstlig materia äre
sammansmidde / kunnandes doch intet sin rätta
rörelse / uthwidgande och sammandragande / full-
komligen och af sig sielf beställa / om intet wädret
af lagom tiöckhet och lagom tunnhet der wid in-
faller. Hwarföre ock / så snart wädret uthom sine
wanlige egenstaper merckeligen blifwer förändradt /
menniskiorne straxt klaga sig / försmächta och döb.

När alltså Wädret befinnes wara alt för tiöckt /
tungt / wätt och dimbigt / kan människiornes lung-
ga eij sådant tåla / blifwer förhårdt tillsamman
tryckt / blodets omgång stadnar / swettholen tilstop-
pas / och folcket begynner hosta / ängsla sig höge-
ligen och klaga / at andedrächten är swår / något
tungt ligger på bröstet / som gör / at de snart wän-
da igen at lefwa : doch uthan något särdeles teckn
på deras kropp / allenast at en hetta i kroppen kän-
nes / ögonen äre store och röde / bröstet högt / näs-
san blöder / och ådrorna på händer och fötter synas
store ; stundom finnas ock swulster / der förklar
sittia. Ibland får denne slagz Pesten ett särdeles
namn / och kallas antingen Lungosoth / Bröst-
änga [Peripneumonia] eller ett Sting : hwilke
krämpor mycket gängse äro om Hösten / Winteren
och Wåren. Det är ock swårt at säga / huru
många tusende människior genom denna Pesten al-
lena döde äre. Och har den lärde Sydenham uthi
en

en särdeles Boof aldrasörst wijsst / at ock Pesten af denna orsak härörer. Detta onda äre de doch måst undergifne / som boo wid Siöar och Träsk / och de som dricka ständande watn / eller elliest alltid ett tiöckt och wänt wäder andas måste. Dersöre har Hippocrates om Staden Cranone anmärckt / at den war belägen uthi en Daal / emot Sunnanwädrret / och kunde aldrig af Nordan blifwa igenombläst / för hwilken orsak skull der också alltid de Siukdomar / som af Rötha kommo / förspordes. Och har den wittre mannen Thomas Jordanus observerat / at de / som boo på sumpote och ässjote plakar / blifwa snarare gamles än de / som boo på höga och sandige ställen. Sådän Pest har offta skedd wid Alexandria uthi Ägypten / Staden Syracusæ på Sicilien, och wid Ravenna uthi Italien, äfwen i Engelland och Holland wid Siökanten: Hwilket ock fordom warit en orsak / at så många Folckslag flyttat boostäl-
 len. Särdeles som på sådane orter och då luffrens tiöckt är / wädrret står mycket stilla / och ingen wind förspörjes. Man plägar alltså uthi ett ordspråk säga om Österriket: Austria vel ventosa, vel venenosa. Antingen skal der blåsa hårdt / eller wara Pesten.

Swårt emot / när Wädrret är mycket tunnt / warmt / Däshett och qwalmot / insmyger offta Pestilentien / thet är / Folcket döo i hastighet och försinächta. Då får Pesten ett annat namn / och kallas Rödsoth eller Blodgång / Dysenteria / och

Då den hos Soldater går i swang / nämnes hon
 Feltstuka. Händer esomoffrast om Sommaren/
 då starck hetta är. Ty som alt för tunjt och tiöckt
 wäder hundrar Lungan at sig utspänna / altså
 i för tunnt och warmt wäder spänner Lungan sig
 alt förmycket uth / effter intet uthwertes motstånd
 finnes / swullnar til / blir full med ständande
 blod och omsider spricker / hwar af menniskior och
 diur få en swindel / kringgång / hufswudwärc och
 stora ögon / tungan hänger uthur munnen / och
 the döo hastigt. Sådant händer gemenligen med
 Fåår och annan Bostap om heta Sommaren/
 men gemene man säger då / at de äro förtrullade/
 och hafwa fått Finnetyrer i sig. Doch är det in-
 tet så / uthan den starcka heftan är Lungan odrä-
 gelig / och blodet stockar sig / ty det tunna watnet
 dunstar bort från Kroppen genom wärman / hwar
 om Hippocrates ganska wackert skrifwer. Och är
 här wid det samma skäbl / som då man i alt för
 heta Badstuger och rödkhus döo måste / hwar på
 många exempel finnas / och är Faulsta Constantini
 hin Stores / Octavia Kysfer Neronis Gemäl / och
 den lärde Seneca här til ett wittne / som i warma
 Badstugur äre döde wordne. Det är ock offta
 anmärckt / jämwäl i vårt Fädernesland / at bäs-
 de menniskior och fånaden / som under bar himmel
 wistas / i alt för heta Somrar hopetals döo / dels
 af föregången Blodgång eller Farnestrap / dels
 och allena af Blodens förstockning i Lungan.
 Många willia fuller säga / at Bostapen döo om
 Soms

Sommaren af gifftige örter's åtande / men detta sker sällan / uthan Boskapsdöden tijnar af ett alt för hett wäder / som dels förstockar deras blod i Lungan / dels gör blodet så skarp och ruten / at den fräter op de solide delarne / och gör sig wäg och öpning genom tarmarne / med en storck inswärtens hetta och brånad. Sådan Pest hånder alla åhr uthi Indien, och särdeles kring Java, som den lärde Bontius, hwilken der Medicus warit / berättar / tilläggandes / at nästan alle / som der döds / af denna Smuktan hådan lijda. Här i Sverget är denna Pestilentien offta förspord / och har jag den i Wärmeland 1698 sedt / då många der af dödde. Ibland sker den af rutne och stinckande watn / som skeddde i Leyden 1707. då en så stor rötha och stanck i grafwerne war / at Fisker dödde / särdeles Mörtar. Stundom af rutit / stinckande och gammalt / eller osaltat kött / om Sommaren åtit / och jämwal af andre orsaker. Är gruswelig smittosam / särdeles så länge heftan ännu warar. Wis see och hos oss sielfwa / at wåre ådror uthi alt warmt wäder blifwa store och stinne / näsan blöder / och hufwudet wärcker / då twiswels uthan Blodet tiöcknar i Lungan. Om jag sätter min arm i Boyles wäderpump / och pumpar så uth wädret / sulnar han / och begynner otroligen at wärcka / ty den uthwärtens wederbörlige tryckningen är borta. På höga berg är alltid en swår andedrächt / och der man intet har åttickes swampen tilreds / måste man döds / som Aristote-

les om berget Olympo i Grækland / och Joseph /
 Costa om de Peruaniska höga berg berättar. Och
 har man genom Barometrer funnit / at wädret är
 mycket lättare på toppen af berget / än wid des
 roth / och lättare i öfwerste wåningarne af höga
 huus / än nederst wid jorden. När ock wädret
 länge med flit hålles i Lungan / blije det lätt/
 warmt / och mister sin uthspånstiga krafft / men
 niskan döer med store röda ögon / brusigt ansich-
 te / stor tunga / och en hiertans ångslan. Genom
 hwilket medel och andans frijwilliga hållande Co-
 ma, en Sicilianisk Siöröfware / i den Romerste Borg
 mästarens Rupilii åsyn / sig lifwet afhände / som
 Valerius Maximus skrifwer.

Effter wij nu allenast hafwom fyra Cardinal-
 Wäder / Nordan / Sunnan / Östan och Wes-
 stan / så kunde någon gaasam fråga / hwilket wä-
 der af desse fyra / eller dem / som här til höra / är
 det tyngste / eller lättaste ? Swar til jag swarar /
 at alle flare wäder och de som blåsa från den Nord-
 lige kanten / af hwad namn de ock wara kunde /
 äre mycket tyngre och tiöckare / än de som komma
 från Södre sidan / och äre qwalnige / hete och
 warme. Ty qwicksilfwret i Barometern stiger op /
 när det blås Nordlig wind / men faller neder i
 Sunnan. Är altså ingen twifwel / at uthi Nord-
 lige wäder en hoop Salpeter / eller andre Salt i
 Lufften wancka / hwilke giöra / at sådane wäder
 äre ganste tunge och fälle. Den mera här om
 wil wetta / kan läsa Boyle och Baglivi, som hafwa
 dens

denna materien til nöije drifwit, Doch bör man märcka / at alle Landwäder äre kalle och tunge / men Siöwäder lätte och warne.

Stundom händer / at en Pest uppkommer / och Folcket döer i myckenhet / när den Rättfärdige Guden wil hemsöka någon Landzort med Hunger och dyr tid ; eller straffa någon Stad med en långsam och swår belägring. Swar igenom man blijr förantlåten / at äta owanlige saker / och dricka owanlig dryck / ty magan borgar intet. Och som menniskians lif är så fatt / at det måste dageligen med måttelig math och dryck uppehållas / om det skal blifwa wid macht / så är det intet under / om menniskiorne hopetals döo / när de hafwa intet at äta / eller förtära hwad owanliget / rutit / stincande / och odugeligt är. Derföre ock Grækerne hade ett ordspråk : *λοιμὸς μετὰ λιμῶν*. Pesten effter Hunger. När altså blodet eij blifwer med en ny och leen af tienlig math utharbetad miöck dageligen opspädt / blifwer det skarpt / rutnar / och grijsper de fasta partierne an / en del tiöcknar / och sätter sig på de trångaste wägarne / såsom uthi kiörtlar och annorstädes. Den af hunger och törst plågade menniskian / ser förstald uth / är bitter / arg och ond / och döer dels med raserij / dels med blodgång / som är gemenligast. Swar och en är mera böijelig til wrede / när han är fastande / men då man ätit / blijr man något mildare. Hundar och andre diur / om de i heta sommaren länge plågas med hunger och törst / blifwa aldeles wilde / galne

ne och ganska giffrige / som dagelige förfarenheten
 wijsar. Denne Hunger- feber är en grufwelig
 plåga / och troor jag ingen wärre döb wara til/
 aldenstund blodet och andre delar så försmälta och
 skärpas / at de menniskian / som en hoop inwer-
 tes nålar och knitwar / sönderstara / förståndet och
 hjernan wahnställa / och änteligen' öpna sig wä-
 gen nedan igenom / hwar med ock lifwet ändas.
 Sådane Pestilenzier äre mycket gängse / och skulle
 jag troo / at den Polniste til en stor dehl af hun-
 ger är begynt worden. Det kära Fäderneslan-
 det har också många gånger här med warit plå-
 gadt / och är ännu i manna minne / huru många
 tusende menniskior år 1697 i Dalarne / Norland /
 Finland / Liefland / och annorstädes / jämwal ock
 nu nyligen af denna Pesten äre medtagne. Men
 som Pesten sker af hunger och dyr tijd / så blije
 ock offra dyr tijd effter Pesten / då folcket är
 bortdödt / som landet bruka skulle.

I långa belägringar kommer nästan alltid
 Pesten in af denna orsaken / ty folcket måste off-
 ta / sedan den rätta Spiisen är förtörd / griipa
 til orwanlige och sällsamme ting / som dels äro rut-
 ne / dels kunna snart rutna / såsom Hundar/
 Kattor / Hästar / Möß / Kottor / odugelige fi-
 skar / läder / gammalt möglot bröd / ornad säd/
 menniskiofött / förslämt watern / offra sin egen U-
 rin, och flere orijmlige ting. Ther til med leswa
 de uthi stadig skräck / allarme, ångslan och weders-
 wärdighet / bos under jorden i kallrar och jords
 hyde

hyddor / och måste mycket waka. Här igenom warder kroppen uthmattad / blodet förtärdt / skarpt / rutit och frätande. Hwar af skadelige febrer / blodgång och raserij här flyta / och folket å lyctone til en myckenhet bortsmälta af den så kallade Feldtsjukan / som doch intet annat är än en Pestis Dysenterica, eller Pestilentia med Blodgång och Farnestrap. Blije sedan smittosam / och kan sig äfwen från den ena Staden til andre orter fortplanta / särdeles om en warm och wäth wäderlek wil jämwäl inslyta. Sådän Pest är förspord i Jerusalem / som Iosephus skrifwer / i Marseille, då den af Julio Casare war belägrad / i Numantia, som war af Scipione innestängd / och flere orter. Men ingen har warit swårare / än den ryktbare belägringen af Rochelle i Francrike år 1628 / och nu sedermera den Rigiske / uti hwilken af Inwånarne och Guarnisonen öfwer Syras tijo tusende förmenas wara medtagne. Har sig ock wijdare utsprijdt / som beklageligen förnummes ; är doch nästan icke annorledes än genom menniskior fringsförlig.

Men nu kommer jag til en särdeles slag; Pest / och som förmenas wara den aldrawärsta / hwilken stundom med wädret / stundom och måstedeles genom menniskior warder fringsburin. Denna Pestilentien sker / när åthskillige ting komma at ligga tilsamman uthi en hög / och genom wäthan och wärman / de twänne hufwudorsaker / förrutna / i lusten ett rutet / stinckande / bittert och frätande.

De Luthsalt uthsprida / inandas af menniskiorne /
 och med dem / eller med wädret / uthwidgas.
 Händer offta: dertöre man och trode / at alle slag;
 Pester wore af samma natur / och kräsde enahanda
 motgift / fast det icke så aldeles låter sig giöra /
 som mig tyckes. När altså någon Battaille städt /
 menniskior och hästar liggia obegräfne / eller an-
 dre diur; när tiocka ständande watn / träsk och
 moras; när store fiskar / hwalar och andre fete
 Hafstroll; när Gråshoppor / Linn eller Hampa /
 eller hwad hållt det wara må / af en starck hetta
 och wätha / då de tilsamman ligga / begynna först
 blifwa warme / sedan pösa och siuda / och aldra-
 sidst lijksom uplöka / händer här af / at alle dese
 se ting få en förtretelig smak / blifwa som en wel-
 ling / och kallas rutne / stinckande / Alkaliske och
 ett flychtigt Luthsalt. Hwilke således alla dem /
 som sådan en starck ånga hända at insupa / bes-
 smitta / eller också en stor del af wädret / som ge-
 nom sådane orter blåser / med giftige och rutne
 qwalmer besprånga / hwilket sedan wisda fringsö-
 res. Ibland sker en sådan häfftig rötha / när
 Wintren warit mycket kall / men Wåhren och
 Sommaren der på blifwer ganska warm / wåth och
 qwalmig. Stundom når Sunnan blås hela åh-
 ret med stilla och osundt wäder / Hösten är tåknot /
 Wintren blid och wåth / men Wåhren och Som-
 maren der på hell / warm och hezig.

När nu wädret således med rutne / skarpe /
 flychtige / Alkaliske / oliachtige Luthsalt är bemängt /
 och

och desse blifwa af menniskiorne i Lungan indragne /
 skära de sönder Lungan / sära honom och med war-
 ma branden (Gangræna) ansehta / men den röda
 blodet gör de tunn / skarp och ruten / den hwi-
 ta eller Blodwatnet göra de tiöckt / coagulera och
 förstocka til klumpar eller polypos, som den flitige
 Anatomicus Malpighi har anmärckt. Hwar afhäns
 der / at då Serum sanguinis eller Blodwatnet skal
 passera de trångaste wägar och rännor / som fins
 i kroppen / jag menar / genom förklarne /
 hwilke äre sammannyttade fiine ådror / blije det
 der ståndande / ölas til / och omsider gör af sig
 de så kallade Bubones, swulster och bölder / eller
 Blodtiurar / Anthraces, Carbunkler och Pestkohl /
 och flera sådana knolor / hwilke haf öronen / under
 haf an / i armholan / och luumstorne / på bröstet /
 lären / benen och hufwudet sig sätta / och så åths
 skilliga namn / alt som deras uthwärtas lynde äre
 Det röda blodet / som af Giffet så tunnt äre
 wordet / och således til sina lättaste och flychtigste
 delar uthdunstar / blije äfwen tiöckt och obegwäm
 at genom sina trånga wägar drifwas / derföre det
 och nogorstädes stannar / och gör af sig röda /
 swarta / bruna / blå och andre slagz fleckar; dels
 och för sin skarphet skull / åter sig wäg genom tar-
 marne / eller / då det är i Lungan förstockadt / sig
 genom ett dödeliget näseblödande uthbryter: hwar
 igenom fuller den gruswelige ångslan / som af en
 sådan blodstockning i Lungan härrörer / tyckes
 mildras / doch offta säfångt. Kan man altså här

af sluta / at det fuller kan wara Pesten / fast inge bölder synas. Doch hafwa alle gamble Medici hållit före / at Pestis Bubonia eller Pestilentia med bölder / är den wärsta.

Denne flychtige och smittosame ångan / som antingen med wädret / ellet genom siuke menniskors omgånge är fringsförlig / består icke allenast af gifftige Luthsalt / uthan ock af flychtige / rutne olior / som med Luthsalten äre blandade och förbundne til en stlemmig och widhängande Söpa. Hwarföre de ock mera äro besmittelige / än om de skulle af flychtige salt allena bestå. Men det är säkert / at fete diurs förrutnande gör den största Pesten / särdeles Fiskar. I Påfwe Gregorii tid kom Pesten i Rom af en stor Orm / som rutnade i Tiberströmen. I det femtonde Seculo rutnade en Hwalffisk wid Toskaniske stranden / och giorde Pest öfwer hela Hetrurien. Det är ock i allas mund / at små Slommen eller Norsken af Upsala folcket kallas Pestilentien / emedan en smitta är genom des wid stranden förrutnande en gång förorsakad. Hwilken rötha Fiskarne / den tiden de leeka / äre måst underkastade / emedan de då lätt stincka af den kärleks feber, som hoos dem i Falla watnet eij är uthsläckelig. Ju kåtare diur / ju mera stincka de / och wiisa / at kärleken förtärer Kroppen / och disponerar til rötha / stanck och hetta. Defutan är från långa tider brukeligt i store Städer / at i Röthmånaden uthdrifwa eller ihjälslå

å hundar / swijn / kattor / bockar / getter och slis-
 ka diur / som kunna snart en förrutnelse til sig ta-
 ga. Ther til med plåga sådane Håndtwerkare /
 som arbeta i luchtande och fete skinwahrur / eij
 gärna lidas i Städer / der Pesten grasserar.

Denna Pestilentien begynner ibland på mens-
 nistiorne / ibland på fånaden. Särdeles då giff-
 tige / rutne qwalmer med wädret fringsföras / eller
 af något rutit träsk / eller uthur sielfwa jorden nå-
 got sådant upstiger / kan eij annars wara / än ju
 Bostapen / som måst är uthe i wädret / denna
 fahrliga ångan indricke / döer bort / och således
 mennistiorna besmittar. Och berättar Homerus,
 at Pesten i Grækernas Läger för Troja genom Bos-
 tapen först upkom. Afwen skrifwer Virgilius, at
 uthi hans tiid en Drex och Fåre Pest Alpe-
 Bergen och Elsas öfvergick / hwilken sedermera mens-
 nistiorna angrep. Så är det händt i Franckerijs
 ket / och skal den stora Neapolitaniske Pesten af en
 Dredöd wara härfluten. Ibland begynner Pes-
 tilentien at först angripa mennistiorna / och ses
 dan fånaden / som det hände år 1475 / då Pesten
 war så häfftig / at hästarne / med hwilka man
 bortförde de dödas Kroppar och kläder / fingo Pesto-
 bölder och dödde / som Cardanus förmåler. Stund-
 dom döo bara mansfolk / stundom qwinfolk / stund-
 dom barnen / stundom bostapen / alt som Gud
 behager straffa Land och Rijken. Hwar til ock
 mycket gör lijka Temperament, lijka ålder / lijka
 sinnen / och lijka lefwerne / jämwal ock ibland
 förs

förwantskap och lijka ursprung / hwar igenom lijka
 Fa böijelser och lijka blod offta härkomma. Men
 de / som hafwa gamla flytande Beenfläder / Skabb /
 Gichten / eller Kärleks Klåda / jag menar Fran-
 sofer / äre gemenligen frije och obesmittelige.

Det äre jämwäl så samtwexlöse menniskior
 fundne / som genom gifftige sakers sammankomman-
 de hafwa giordt Pestilentien / och således bracht
 mängen om halsen. Sådant berättar Theophra-
 stus i sin tijd skedt wara. Livius förmåler om
 någre arga qwinnor / som detta hafte för händer.
 Och Decius Julius Alexandrinus, Kenser Augusti
 Tijf Medicus, skrifwer / det en slikt Pectis Artificia-
 lis, eller giord Pestilentia i Padua genom en Os-
 ferman och en Skräddare är opkommen / hwilke
 Lokat de genom Pesten afledne kroppar til en tioc-
 foppa / den de sedan smordt på dörrar / trösklar /
 gallror / döregrepar och andre ställen. Xiphilinus
 säger / at sådant ock skedt under Kenser Commo-
 do i Staden Rom. Utwen när Judarne wore
 uthur Francrijket dömda år 1320 hafwa de alla
 brunnar med Spetålskas sår och blod förgifftat /
 hwar af en gruswelig Pest är tijmad worden /
 som nästan hela Francrijket ödelade. Åhr 1630
 war en slikt i Milan; och 1656 uthi Staden Ga-
 raw i Schlesien / anståld genom en stelmst döda
 gråfware / then ther alla brunnar med giffit mång-
 de / och alla gator bestroddde / som Happel berät-
 tar i sin Europa.

Af dese här ofwan anförde korte meningar
 är klart at döma / til hwilket dera slaget denna
 Pestilientien / hwar med Gud den Alldråhögste nu
 tydligen har behagat hemsöka denna Kongl. Resi-
 dence Staden Stockholm / och nästan hela Rik-
 et / tyckes kunna föras och lämpas. Plinius har
 wäl fordom sagt / at the Pfwerbörnas land war
 alltid sundt och frijtt ifrån all skadelig ånga / som
 med wädret fringsföres. Men detta har dock Gud
 bättre någon exception. Det är fuller icke uthan /
 at Åhr 1704 begyntes en Pestilentia wid Cracow
 i Pohlen / dels af döde och obegräfne kroppars
 förrutnelse / dels af hunger / som Krig och Öhrlig
 nödwändigt med sig föra plåger / hwilken federa
 mera alle åhren och ännu warar / hafwandes sig
 in i Schlesien / Sachsen / Pommeren / Preussen /
 Pfwer alt Pohlen / Ryssland / och omsider Lief-
 land / Estland / och flere Landskap utbredt / emes
 dan dese orter så wäl af hunger / som döde kropps-
 pars stanck hafwa noggsamt måst känna.

Och kan det fuller så wara / at Smittan
 hit til Staden och andra Siöplasar är införd
 med Flychtingar / som undan Siendens grymhet
 från Lief- och Estland flydt hafwa. Doch om
 man något nogare wil saken beståda / och igenom-
 see den wäderleef / som någre åhr tilförende här
 varit / huru Wintren ibland varit blid och regn-
 achtig / Wåren kall / men Sommaren heet och
 brännande : huru åhr 1708 war en strång Wina-
 ter / Wåren warm / Sommaren wåth och qwal-
mig

mig / Hösten flastig ; item huru åhr 1709 war en
 grufroelig kall Winter / Wåren warm och Som-
 maren ganska heet / men i siol en tåmmelig köld
 Wåhren ganska warm / Sommaren wåth och
 qwalmig / Hösten regnachtig / och mera sådant
 det jag på några åhr bortåth för mig sielf nog
 har opskrifwit / så kunde man kanslee / som mig
 tyckes / finna / at denna omskiftelige och ostadi-
 ge wåderleken en fullkomlig rötha har kunnat å-
 stadkomma / förnämligast innom wåra kroyppar.
 Wil man ock hijsföra / hwilke Siukdomar / som
 någon tiid tillbaka / från några åhrs begynnelse til-
 des ånda / warit Epidemici, Fahrsother och måst
 gängse / kan slutet blifwa så mycket wisare.

Sårdeles skulle jag trod / at den skarpa kölden /
 som war 1709 har lemnat i wåra kroyppar ett åm-
 ne til rötha / om der til kommo en warm wåder-
 lek / det ock skedt är. Jag wil icke nämna de Siuk-
 domar och hekige febrer, som wore här 1709. uthan
 rechner op allenast / dem jag wid min hemkomst från
 Carlserona och Kongl. Flottan åhr 1710 i januarii
 Månads begynnelse för mig fann / som war / en
 starck och wijdt om sig grippande Fleckfeber hoos
 medålders folck / men hoos barnen kopper och
 Meslingar / hwar af många dödde. Dersuthan
 har jag wid samma tiid besunnit / at åthskillige
 qwinfolck / af en sårdeles Naturens Crisi och krafft /
 at lösa sig från onda wåtskor / wore beswärade
 med en treffelig skabb / små spikbolder / och smit-
 tosam klåda; och wet jag ingen af dem / som ses
ders

dermera varit siut i Pesten. Sedan i Martii
Månad begynte Fluß-febrerne, egenteligen så
kallade / med häftig hufvudvärk / ångslan och
kräkningar / förlösandes sig dock snart genom nås-
seblödande / eller durchlopp / eller der igenom dö-
delige. Wid hwilken tid jag åter bortreste.

Huru Stockholms Stads Situation sig sträcker / är allom bekant; kallas med rätta den andra Venedig, har salta och färsta watern om sig på alla sidor / träsk och sumpar. Wäder igenom blåsen förnämligast af twänne wäder / Nord-
West och Sud-Ost. De andre blifwa af Berg och Skogar förbrutne. Här af flyter / at Fluß-febrer, som af det genom kölden coagulerade Sero sanguinis eller Blodwatern komma / måst äre gångse / särdeles då man wil noga eftersinna / at kölden afwen är at betrachtas / som ett skarpt gifft / hwilket de fasta delar sönderskär / det röda blodet sönderriswer / eller tiockt gibr / men Blodwatern alltid tilstockar / at det i körtlarne måste stanna. Hwar om jag widlystigt på ett annat ställe skal handla / om Gud behagar. De af Sydlige winds härkommande Köthe-Sjukdomar är man ej eller aldeles frij före. När man altså wäderlesens egenskaper noga igenomseer / kan man snart finna / hwilke Epidemier eller Fahrstoter här å orten sig warda insmygande / samt här af klarligen lita / at de förre åhrens wäderlek något lemnat war i våra kroppar / som af wärman kunnat sprödas / och göra en gruswelig Theater, sedan
der

der til antingen någon Smitta / eller allsingen /
eller bara Försträckelsen Kommit.

Deßuthan när wii wele hliitföra / at det Fåra
Fäderneslandet nyligen tilförende warit plågadt
med Hunger och dyr tijd / hwarigenom många
fatt lifwet til / men de öfwerblifne samladt en skarp
och hezig blod / särdeles gement folck / dem man
ock seer af denna Pest febern måst wara medtagne.
När wii ock härjämte betrachtom / hwad armod
och elände / nöd och fattigdom / som genom detta
långwariga friget öf allom är påkommen / kan
ei annars wara / än uthi hwar och ens fropp
ett hezigt och skarpt Blod finnas måste / hwar
före man ock ick nu mera hoos någon redelig
Swenssk Undersäthe finner den förra de Swenskas
lustighet och glada lynne / emedan så wäl allmän
ne / som enskylte plågor något hwar trycka och
ängsta / särdeles som Fienderne på nästan alla sids
dor Sweriges Rike så hårdt omstalla och belåga
ga: hwar på doch den Allswåldige Gudens lærer
snart göra en nådig ändring / sitt stora namn til
prijs och åhro.

Eher til med har altijd warit och ännu at
min tancka / at mer än hälften af de menniskior /
som genom Pestfebrer döo / döo af bara inbill
ning och räddhoga för Pesten. Det jag troor in
gen kan neka til / som hoos sig öfwerwäger / hwad
wålde wåre Sinnes rörelser hafwa öfwer wår
Fropp. Derföre man ock i dagelige Ordspåket
säger /

säger / at Inbillningen är wärre än sielfwa Pestilentien. En förständig Medicus har altså mer at giöra med en patient, som är inbillst / än med en / som troor ensaldigt / hwad han af ährligt hierta ho:nom tilråder. Den lärde Van Helmont har också welat wijsa / at sedan Pestien en gång upkommit af Smitto / hon sedan intet annat medel til sitt fortplantande behöfde / än bara Raddhogan och Försträckelsen. Dagelige försarenheten bewittnar detta / och det enda Ordet / at Pestilentien är i Staden / är mächtig nog / at giöra mängen både siuk och döder / särdeles en del af Fruentimbrer / som hållas före wara swagare / fast de i många måhl wijsa sina store förmaner. När man ock offta med smärta see måste / huru qwinfolket af en hastig försträckelse under sin fruchtsamhet så många sålsama tekn af en krafftig Inbillning på sin fåra Lifsfucht insöda och inbränna / som aldrig sedan på något sätt står till at ändras / så kan man med skäl intyga / at äfwen Försträckelsen och Inbillningen kan hoos mig det samma uthrätta / som jag hörer / at en dödelig och smittosam Siukdom hoos andra och mina näste grannar astadkommer / aldenstund. Försträckelsen är så capabel at giöra ens menniskios Blod skarpt / och des Blodwatn trockt / at det måste i blodnarne stadna och wijsa sig med knylar / som något annat Giffte. Hwar om jag tilförende låswat willia uti mitt Book om Giffte widlyffteligen och effter yttersta kraffter mig uthläta.

Det ordet Pestis och Pestilentia har hoos de gamle Romare varit sagdt om allahanda ondt/ som wore menniskjomen skadeliget / särdeles mångom på en gång / wari hwad Siukdom det ock wara wille. I hwilken bemerckelse jag dessa orden också brukar / wäl wettandes / at någre mena/ det ingen Pestilentia är / om man icke finner Bubones eller bölder och knylar i Riumskorne och andre Rörtleställen / det jag menar kunna förmodeligen helt annorledes bewissas / om man skulle här inblanda någre twifwelsmål och disputer, som egenteligen höra til Academier och Scholer. Wil man ock tilsee/ hwad de gamle Medici här om sagt/ så lærer deras mening aldrig så varit / at ingen Pest wore uthan med bölder; derföre de ock gjort en åthskillnad emillan Pestem Buboniam eller Pesten med bölder / och andra Pestilentier. Jag tør ock säga / at tredie delen af dem / som här i Stockholm dödt af Pesten / dödt med fleckar eller Durchlopp / men uthan bölder / fast jag icke nekar / at ju större delen dem hafft. Naturerne äre mångahanda / och menniskjornas maner at lefwa äfwen åthskilligt / derföre man ock icke finner lijka werkan af derta Giffet / eller af andre lijke ting / hoos alla. Man seer i Sällskap och Gåstebud / huru den ene är lustig / siunger / springer / skrattar / gyllar och gantas; den andre är ond / trättosam / dristig / stridande och orolig; den tredie är tystlåten / bedröflig / inbillst / gråtande / orklös och sofwande / och så bort åth. Hwilken åthskillnad är

Doch

doch icke af det ena slag; öhlet och det ena slag; wijnet / som druckit är / måste altdersföre hafwa sin grund i menniskjornas stilliacht g^e Temperamenter och kropparnas åthskillige innandöme. Och tyckes wara bäst / at i detta måhlet gie Siukdomen namn af sin orsak / ty elliest skulle den / som har Pestböldet i Liumskan / blifwa skyld at hafwa Fransoser / emedan ock sådane bölder i den Siukdomen wancka / och hafwa nästan lijka uthwärtets lynde.

Huru denne häfftige Fahrsothen först inkom / på hwad tid / och huru den från Glasnästare Gården wid Ladugårdsland; Broen förmenes wara uthspridder / lemnar jag Pest-Medicis at beskriwa / jämwal ock / med hwad Symptomatis och kännetekn denna Siukan warit förderfwelig / samt huru den wiist sig med bölder / Pestkohl / fleckar / bladdror / blåser och flera sliکه mercken / williandes jag allenast anföra / hurudan Fahrsoth på Kongl. Flottan under Björkö detta förledne åhret warit hafwer / at man således må kunna see om den Siukan warit denna Stockholmiske Pestfebern i någon mätto lijf eller intet.

När jag i begynnelsen af April Månad från Carlserona kom til Calmar / at der stيجا om bord på det då förordnade Vice-Ammiral - Skeppet Estland / begynte wäderleken at blifwa tämmelig warm. Strax befann jag / at en stor del af Bågmännen och Soldaterne fingo den så kallade Skarlakans febern, med röda stora fleckar öfwer hela kroppen / huf-

wudwårct och heeshet / hwar af de doch icke så särdeles gofwo sig / uthan / förmedelst Guds nåd / genom åderiåtande och någre små medel blefwo hielpte. Doch warade heesheten någon tijd. Sedermera wore många af Folcket från alle Steppen inne i Newal / nåt Flottan kom der på Redden at ligga / hwarest då för tiden en Fleckfeber grasserade. Wårman tog alt mer och mer til. Och då man i begynnelsen af Junio kom at få de Siuka i land til Bördö - Baraquerne, hade Siukdomen sig ändradt och befans med effterfölliande tekn.

Först någon blef siuk / klagade han sig / at han hade uthwårtes rysningar / men inwårtes hetta. Sedan fölgde en starct busiwudwårct / swindel / kråknigar / ångslan / wåta ögon / torr och swart tunga / outhsläckelig torst / stinckande anda / skarpt anseende / och en stor matthet / och slöts ånteligen med nåseblödande / durchlopp eller lijfstiuka / åthskillige slags fleckar / kalla branden på fötter / been och händer / och omsider sielfwa döden / innom 3. 4. 6. 8. ja 14. dygn. På dem / som Naturen det onda mæchtade utharbeta / såg man antingen i bårjanett starctt nåseblödande / eller några bölder i Liumstorne och wid halsen / som bölnade uth / och wahr ifrån sig gofwo. Och hade nåstan alle enahanda klagan / at en håffrig wårct i been - lår - och armpijporne länge warade effter Siukdomen / det Mercurialis åfwen i sin tijd obserweradt. Somlige fingo röda ögon / med rinnande skarpt watern / lijkasom Naturen derigenom wille Siukdomen bryta. Måstedelen blefwo siuke på nytt / och föllo många gånger in igen. Man såg doch fåå / som
 ha.

hade Bölder. De måste / som dödde / dödde med
 Fleckar och Durchlopp. Alle desse uprechnade tekter
 funnes eij eller hoos alla. En del singo swulster i
 kidrtlarne kring Lufftröret / hade ondt före at swäl-
 ga / och måste alle dö. Men det war märckwärdigt /
 at somlige singo små grå blåser och bölder på den
 knylan af Lufftröret / som kallas Adams äple / lijk-
 som der warit Gangräna eller warma Branden / det
 man i gemen kallar Carbunkel. Sådane wore ock
 alle döde. Och kunde jag nämna hwar och en i namn /
 och hela des Historie, men spar til en annan gång.
 Denna krankheten war mycket smittosam / och wore
 gansta såå / som icke någon känsel der af försporde.
 Så länge den starkaste hettan påstod / dödde måst /
 men som den der på orthen eij länge warar / tog ock-
 så Siukan af / sedan många dödt / och de måste stu-
 ke warit. Athskilnaden af orterne / wädrets / Folkets
 och Spijsningens natur giöra mycket wid alla Siuk-
 domar.

Och må de / som Medicinen intet läst / kalla
 denna Fahrsothen Feldtsiuka eller hwad de willia;
 jag för min person kan förswara / at det war en släng
 af samma slagz Pesten / som då förtijden grep om
 sig i Estland / och sedermera til Swerget östwersför-
 des / och wil allenast påminna dem det swaret / som
 Apelles gaf / när en wille mästra des målningar.
 En Konstnär måtte aldrabäst troos i sin konst. Den
 kan ock bäst wetta hwad det war / som luchtat måst
 der på. Hwad swårheter jag der wid af stant och
 lucht och andra syflor hafft / weet Gud aldrabäst /
 som doch en gång i, nåder lærer giöra / at jag eij al-

tijd blije förbi gängen. Det är ock icke anständigt
 at gödra Herrans Rijs och grymma wrede til gä-
 kerij och apespeel. I öfrigt kunde mycket om denna
 Materien af lärde mäns skrifter och egen förfaren-
 het uthdragas / men jag ärnar det spara til ett an-
 nat ställe / och wil för denna gången wara kort / öns-
 skandes at något af detta wore behageliget. Jag till-
 står gärna / at man wid intet Giffets natur och egen-
 skap så snart kan snaswa och fara i willo / som wid
 det Pestilentialiske / hwilket så wäl / som mycket an-
 nar / är ett nogsamit prof til alle menniskiors stora
 ofullkomlighet och omstränckte förstånd.

Det Senare Stycket /

Om Pestilentiens Afböijande / Bot- tande / och Hämmande.

Alle Siukdomar / som kunna botas / hafwa
 effter Hippocratis råd sin läkedom uthi det
 som är wdrikt och twärt emot Siukdo-
 men. Afwen så i Pestilentien. Måste
 man alt dersöre först wetta / hwad för slagz Pest-
 det är / som grasserar , uthan hwilken wettenskap in-
 gen kan något godt i Pesten uthrätta. Och som
 den gode Guden har til menniskians nytta och läke-
 dom skapat så många och åthskilliga saker / dy böde
 man ock troo / at eij alle desse tilsamman duga för
 en Siukdom / uthan som plågorne äre många / så
 måste man wid hielpemedlen göra ett wahl / betänke-
 kandes / at med hwad medicine jag i den ena Siuk-

domen kan göra mycken lijfa / eller den aldeles håfwa / med den samma kan jag uthi en annan och olika Kranckhet bringa patienten om lifwet.

Alldersföre när man förnimmer / at någon Pestilentia sig i grankskapet uthbreder / är en trogen bödn och sann omwändelse til Gud / Naturens Herre / det kraffrigaste afböyande medlet. Dernäst är nödigt at hafwa bekant / om Siukan kringföres med Lufften / eller med Menniskiorne ; hwilket wäl i acht tages. Är Lufften besprängd / söker man at uthleta / hwad Lufftens egentelige halt är : antingen syrlige / Mineraliste : eller rutne / Alkaliste Luthsalt / der inunder begriipas ; Eller om Lufften är alt för tiock eller tunn. Hwar emot man då kan bruka strart oe medel / som här effter nämde warda / til Lufftens förbättrande och förbrytande. Men om det är en sådan Smitta / som från den ena menniskian til den andra warder kringburen / och kan uti allehanda wahrur förgömmas och således insmyga / tå är bäst / at sådane Städens och Lands folck / som redan besmittade äre / aldeles utheslutes / och all handel och wandel med dem uphåfwes. Worö doch någon ganska nödig / at insläppas / borde han först hålla sin Quarantaine / med Swafwel rökas / och ligga sina wickor i Skärselden.

Skulle hända / at Pestilentien någon gång härkommer af swå matkar / kunde man då betiena sig af alt det / som är befunnet strijda emot Røthan / och den samma dämpa / såsom alle syrlige saker. Qwicksilfwer burit på halsen i en haselnöt berömmes mycket. Man kunde då röka med Kruth /

Saltpeter / Salt / Swafwel / Enerijs / och sådana
 Rödor / som en syrlig ånga ifrån sig sprinda / och här
 effter stola nännas. Inwärtres brukar man afwen
 syrlige Mineraliste Spiritus, hwilke röthan krafftigt
 emotstå. I det öfrige handteras denna Pesten / som
 den / hwilken egenteligen af Föcrutnelse härdrer /
 om man ock skal kunna troo / at någonsin någon
 Pestilentia af matkar kommer.

När Luffren med Arsenicaliste / Swafwelach-
 tige och sure qualmer är beblandad / och någon
 Brädd eller Pestilentia der igenom förspörres / är
 bäst at fly så långt undan / om mögeligt är /
 til des man finner luffren wara reen. För det öfri-
 ga / och för dem som hemma äre / tappas Fenstren
 wäl igen på den stidan / hwar ifcån sådant gift inbläser.
 På gator och in i husen rökes med Hiorthorn / häst-
 ho / wer / fiädrar / häär / skoosulor / gamle kläder / och
 alt det / som af något diur kommet är. Ty när så-
 dane saker opbrännas / gifwa de från sig ett Luth-
 salt och en Alkalist ånga / som de syrlige Salter
 hwilke i luffren omsöras / bestrida / förbräta / och om
 intet göra. För näsan hålles Stinck- Spiritus af U-
 rin, Hiorthorn / Salmiak, Menniskio- eller andra
 diurs blod / och flere sådane Alkaliste stinckande saker.
 I munnen tuggas alle de ting / som hafwa en på
 Alkali stötande krafft / som Canel, Ingefer / Pepar /
 flere sådane krydder och Aromatiste rötter. Men som
 denna Pesten söga annorstädes finnes än kring gruf-
 wor / giffrige hol och gropar / så har man ock at be-
 klaga / at den nästan är obotelig / emedan sådane
 giffrige oos med wädret i Lungan insugas / göra der
 döde.

dödelige sår / och blodet hårdt förstocka. Hwar om den lärde Agricola läses i sin Bergz. Book. Om någre hete qwalmer komma uthur stelfwa jordens plåger man begifwa sig op på bergen / der friske wäder igenom spelar.

Warder Lufften alt förtiock / wåth och kall / och således skadelig / håller man sig inne / så mycket mögeligit är / sätter en frist eld på Spijsen af Eke eller Enewed / Bidrck och flere dylijke / hwar igenom den tiocka lufften blifwer sönderdelad och tunn. I sådan händelse kan man bruka rökelse af Melissa, Thimian / Kyndel eller Sätber / Eupress / Lawendel / Mirram / Rosenmarijn / Isop / Mattram / Puleija / Mynta / Salwia / S. Olufs Humbla / och flere ; samt desse fölliaade Rådor / såsom Rökelse eller Benzoi , Storax, Bd Ilum, Galbanum, Sagapenum, Bernsteen / Beck / Hartz / ic. Deslijkest är Hiorthorn / Hår / Håsthoswor / och flere slijke ting i sådanttilfålle gode / emedan de Lufften sönderdela / då de brännas. De Fattigel som intet råd hafwa / at köpa dyra saker / kunna behielpa sig af Enebår / Lötstahl / Aplestahl och annat sådant / at kasta på elden / när Spiellet igenflås. De kunna ock tugga Swijtlök / när the uthgå / eller något dylijkt. Förnänt folck må bruka Neglikor / Caneel / Citron och Pommerantzstahl / Calmus / Cardemommor / Biolroth / Angelika / Sötfåra / Alansroth / Pimpinella / Lagerblad / och mer sådant. På Apothequen finnas ock någre wälluchtande Bollars med Ambra, Zibeth eller Moschus försatte. Den hegige feber, som här wid plåger infalla / bemötes med åderlåtande / om man så tycker / och andre

tienlige Medicamenter, som icke så kunna föreskrif-
was / uthan beroo på hvars och ens Medici godt
finnande.

Twårt emot när wädret är tunnt / lätt / hett
och qwalmot / och menniskiorne der igenom försmäch-
ta / måste man wara betänckt på andra medel. At
hålla sig inne i husen / är det bästa / särdeles der
stengolf äro / eller under hwalf och i källrar. Fen-
sterlukor slås igen / at man må hafwa så mycket swa-
lare. Husen kunna då och då med kallt watn be-
stänckas och genomsprutas / eller med ättika / som på
warma stenar slås / undertijden igenrökas. Som-
lige sättia här och der i husen ätticka och kallt watn /
at uthdunstandet der af måtte något göra. Man kan
ock ströð på golfwet Wijdelöf / Linde och Ulelöf /
Fläder / Roser / Lactuker / Wallmoger / Portulaka /
Elgegräs / Dretunga / Borrage / Violer / Förner-
ser / Syror / och flere sådane. För näsan kan man
hålla Wijnättika uthi en swamp / eller lucta då och
då på Vitril- eller Salpeter Spiritus, eller Citroner /
Pomeranger / Limoner / syrlige Äplen och slijka syr-
lige ting. Det är ock undersamt / at den milde Ska-
paren har gifwit oss så många slagz syrliga fruchter
den tijden på året / när wärman är störst och
wij måst äre benägne til förrutnelse och inwär-
tes hetta / såsom Kiersbår / Wijnbår / Krusbår /
Smultron / Hallon / Hiortron / Lingon och andre
orächnelige / hwilke fruchter med sin wälsmakelige
syrlige safft kyta wår hetta / och förhindra den in-
wärtens röthan. Dersöre man ock uthi Italien om
Somnaren sälger tokte päron til at låsta sig med
för

för törst och hetta. Syrliget dricka är altså i heta Somrar godt / Mjölk och sådant mer. Med Zis eller Saltpeter kan drickat hållas kallt. Man kan också begifwa sig under skuggerika träden wid rinnande watern. Och berättar Plutarchus om Babylonierne, at de i heta Somrar sofwa på Läderflaskor fylde med kallt watern. Italienerne fylla Glaskorne med wäder. Der Landet är så fatt / kan man det igenom gräfwa / at watern får spela igenom / som det är i Holland / hwarest och icke så starkt wärma förspörres. Swilket konstgrepp at minska hettans krafft Cn. Pompejus uthi Italien aldrast först påfann / som Valerius Maximus skrifwer. Den Blodgång / som wid hettan sig infinner / plågar wackerert gie sig af oswannämde sura saffter / deslijkst Tamarinder, Swestkonlag / och annat syrligit / som litet purgerar. Man achtar sig för stoppande saker / ty de göra intet godt / som förfarenheten lärer. Det bästa är at bringa kroppen til swettning med Theriak, Mithridat, Orvietan, eller andre medel. Alle hejige och Alkaliske drycker eller Spiritus skada; men der emot alle syrlige Wijin / Rhenst / Franst och andre / duga / när de med måtto brukas.

Den Pestfeber / som sker af Hunger och dyr tijd / finner eij sin förnämsta Läkedom uthur Apotheken, uthan uthi de huus / der Bröd / Dricka / Mjölk / Kött och andre åtande wahrur stå til at betonmas. Doch bör man der wid i acht taga / det de / som Hungren så länge liden / at uthi deras kropp redan en hejig feber och frätande blod förnimmes / eij straxt begifwa sig til kött- eller fist- åtande / hwari-
genom

genom då wiserligen en större hetta och håfftigare eld lärer upkomma / som lifwet ofehlbart til ända gör. Men Bröd och Middel och andre lindrige mathfater / sparsamligen i förstone ätne / äre ganska tienlige: desliket något syrliget / af hwad namn det ock hälst wara kunde / doch med måtto och försigtighet brukadt. I öfrigt handteras denna feber, som en annan bezig kranckhet / der ock hända skulle / at någre med Hunger. febern besallne Siuke råkade i Läkares händer. Man ser doch / när det arma Folcket taga mycket til sig af math / at de hastigt förfalla. Samma sak är det med dem / som i Belägringar stukna / så Blodsoth och andra krämpor / om hwilkas hämmande näst tilförende talt är.

Den Pestilentia / som kommer af rutne och stillastående watn / och offta ster / kan på det sättet bäst ändras / at man förseer sig med färstt watn / och söker til at ändra Lufften med syrligt rökande fater / hwilke dels tilförende / dels här effter nämnas skole. Och skrifwer Diogenes Laërtius, at då Pestilentien war i Selimunte af en liten Ålf / som flöt wid staden / men af hettan rutnade / har Philosophen Empedocles hittat på det rådet / at draga små rinnande bäckar in uthi det stinckande watnet / och med konstige handgrep så lagat / at watnet fick en större rörelse och förs. Hwilke watn då de wore förblandade / stadnade både Røthan och Pesten. Det Pisaniske landet uthi Italien har ock fordom med watn och pölar warit öfwerträckt / ofundt och obebodt / til des at Hertigen af Florentz har låtit det igenom gräfwa. Så är det ock med Holland stedt. Men ingen dera af desse Pestie

Pestilentier hafwom wij nu hafft / fast jag icke nek-
 kar / at någre komma med denna öfwerens.

Når altså en Pest af någre sakers Förtrutnel-
 se / som tilförende sagt är / upkommer / och begyn-
 ner wijda om sig griipa i andra Landstap / tyckes
 wara nödigt / at der wid wara på sin post. Af
 hwilket Pestslag jag tror / at denna sista Stock-
 holmiske varit / antingen den af Hunger / eller dö-
 da kroppars stanc i Pohlen / eller af Hunger och
 wäderlekens underlige stiffcen innom landet / skal haf-
 wa sin härkomst. Man bör wid sådan händelse
 twänne ting tilsee: Först / om Smittan endast med
 menniskior blifwer kringförd; Sedan / om wädret är
 besmittadt / eller ej.

Hwad det förre widkommer / så kunna Medi-
 ci sådan Smittas insmygande med de aldrabäste Mot-
 giffter eller Antidotis icke hindra / uthan alt detta
 dependerar och beroor allena på Öfwerhets personer /
 som ock i slike tilfällen göra sin högsta flijt / at hwar-
 ken fördächtigt Folck / eller mistancckfulle wahrur /
 särdeles Linne och Alltyg / sig måtte insmyga. Hwil-
 ken trogne försörg / nåst Guds thens Högstas wäl-
 signelse / många orter för en sådan grym gäst har
 offra befrijat och Smittan afwändt / som Historier-
 ne wittna / jämtwäl denna tijden. Om Lufften skal
 wara anstucken / willia somlige der med uthforskas
 at de öfwer natten i frija Lufften uthsätta ett glas
 med watn / wijn eller mjölk / hwilke ting om de för-
 ändras til sin färg / eller öfwerdragas med något
 skinn / mena de at Lufften är oreen. Andre lägga
 färstt bröd under bar himmel / och om det i hastig
 beg

het möglas / eller innan til blijr gohlt / grönt eller
 månglett / och då det fastas för hundar / af dem
 doch icke upåtes / säga de at lufften är smittad.
 Hwilke prof / i betrachtande til åthskillige slagz
 Pestilentier / kunna något wiisa / doch icke så alde-
 les säkert. Man finner ock offta / at sådane experi-
 menter skee / då man lijkwål intet weet af någon
 Pest. Säkrare är det Profwet i denna slagz Pes-
 sten / som Van Helmont berättar / at lufften luchtat
 lijk som af brände stosuhlar; med hwilket tekn Hel-
 mont säger sig uthi den Ostendaniske Pestilentien
 hafwa rögdit alla dem / som af Pesten redan ans-
 grippne wore / hwilket är wärdt at observeras. Och
 har jag sådan lucht hoos många Peststuka känd/
 och offta märckt. Dessutan då många menniskor
 på en tid och hastigt / utan at hafwa sedt eller besökt
 hwar andra / af enahanda Siukdom anfallas / och
 bortryckas / kan man fuller någorlunda säga / at
 Lufften är besprängd / särdeles om wädret blåser
 från den berömda orten / och ingen stor Saltisö
 är i vägen. Eller om under hela tiden en tiöck
 Sydlig wäderlek med regn och soolsten / köld och
 hetta förnimmes. Doch tror jag säkert / at uthi
 denna Stockholmiske Pesten Lufften ingalunda si-
 ran ifrån warit inficerad, fast man ju icke kan neka/
 at wäderlekens ändringar effter åhrsens tijder giordt
 Siukdomen afwen til sitt opstigande och nederfals-
 lande mycket åthskillig / doch så at begynnelsen
 och ändan warit lijk.

Finner man af säkre tekn / at Lufften werckes
 ligen

ligen i denna slag; Pesten är besmittad / anställes
 rökningar i Städerne på alle gator af sådane slag/
 som / då de brännas / från sig gifwa en syrlig ån-
 ga / hwilken syrlighet ändrar det rutna i Lufften
 swäfwande Giffet. Sådän syrlig rök gifwa alle
 kådachtige Träd ifrån sig / såsom Een / Tall/
 Gran / Ceder / och flere dyliکه / med hwilke man
 kan röka / effter hvars och ens lägenhet / och or-
 tens beskaffenhet. Så hafwer Hippocrates fordömt/
 och sedan Acron Agrigentinus Drifwit Pesten från
 Grækeland med det / at de tändt eld på Skogar-
 ne / som Plutarchus och Plinius betyga. Ty Elden
 är den bästa ränsaren / både uthi tiöck Lufft / och så-
 dan / som här omtalas / särdeles på de orter / der
 man intet kan betiena sig af winterkolden til Pes-
 stiliens hämmande. Ut antända Kruth med
 Styckens aflösande / eller elliest / at bränna Swaf-
 wel / stenkohl / Salpeter / Victril, Salt / Tiära / Harts /
 och flere saker / är de flickest ganska godt / och wädret
 mycket ändrar.

Ther til med hålles Fenstren wäl tiltäpte på
 den sidan / hwar ifrån det giftige wädret kommer.
 Alle sådane währor / hwar uthi Giffet sig fästa
 kan / förwaras / såsom Ull och Lijn / samt andre.
 Alle personer / hwilke med någon orentlig syfla må-
 ste omgå / söke sig rum uthom staden / så länge luff-
 ten är smittosam. Hundar / Rattor / och andre
 diur / bortföres / innestänges eller ihjälslås. Pel-
 werck och Sängekläder kunna snart hoos sig en
 smitta förgömma / som sig sedan uptäcker / hwar
 om

om man har exempel i Bibelen och 3 Mossis Bok.
 Man finner ju ock hoos Sennertum, at Pestgiffet
 uti en Lijnduk / effter den Breslawiske Pesten legat
 fördold i fiorton år / och sedan åter framkommit.
 Man håller ock före / at den förra Stockholmske
 Pesten år 1657. någon tid uti ett Snölijt sig
 förgömt hafwer. Forestus säger / at den länge en
 gång varit gömd uti en Spinnelwäf. År 1648.
 Kom Pesten in til Staden Valentia i Spanien
 med Skosuhlor af Kurck / hwilke med ett Stepp
 från Algier, derest Pestilentien war / införde wore/
 hwar af först alle Skomakare / deras Hustrur och
 Barn / sedan de / som af dem köpt skor / och der
 effter flere dödde. Men det är undersamt hward Die-
 merbroeck berättar / at då en Apothekare i Nims-
 wegen skulle sparka halmen undan sängen / hwar
 uti des Gesell af Pesten åtta månader tilförende
 död / har han fått en Carbunkel eller Pestkohl på
 sothen. Andre exempel wil jag förtiiga. Hward
 som här afwen handt / är än i friskt minne. Der
 före Turckarne / dem Busbequius så högt berömmar
 för sin renlighet wid naturlige ärender / at de alltid
 en spada med sig bära / och sådant nedergräfwä/
 deruthinnan åter af samme Man noteras / det de
 uthan sträck på sig klädt de af Pesten aflednas klä-
 der / och död / hopetals. Om altså de besmittade
 Kläderne opbrännas / eller i wintertijden Doppas i
 Kalt watern / på snö utläggas / at wäl frysa / och
 sedan torckas och rökas / wore wäl mödan wä de.
 Somlige taga en starck luth här til af aska / Cai-
 peter

peter och Victril. De kläder / som åttika tåhla / kan man der med befuchta. Der alt folcket uthdödt är / tages alle Fenster uhr wäggen / at wädret får spela igenom.

Det bästa medel i sådan händelse och då lufften besinnes oreen / är / at fly undan och begifwa sig på de orter / derest man weet / at lufften är reen / eller med syrlige / Mineraliske ångor uppfylld / såsom wid Silfwer- och Kopparberget. Swilket expedient också tienar / när Pestilentien är genom menniskior / diur / kläder och annat kring förlig och besmittelig / uthan at wädret är besmittadt; doch så / at man wid det tilfället icke är frisjare wid grufwor / än annorstädes / så smittan föres om med folcket / och eij med wädret. Och har denna Försigtigheten af hedenhös och uhrgamla tider varit brukelig; men det måste skee i första början / och långt bort: seent bör man ock komma igen. Ty så lyder den gamla Latinske Versen:

Hæc tria tabificam pellunt Adverbia Pestem;
Mox, Longe, Tarde, cede, recede, redi.

När Pesten är för hand / så lag tig **Snart**
uhr wägen /

Långt bort; kom **Seent** igen. Tu elliest
blije förlägen.

Doch är det observerat af Thucydide i den Atheniensiske Pesten / at då Lufften är besmittad / bör man fly til südlante och nedrige plasar / dalar / Jordgruffter / Bergskreswar / Källare och flere sådane / som af wädret mindre igenomspelas.

Men de / som för sitt wijsdyffttige huushåld /
 andre beställningar / eller ock af eget tycke / eij kun-
 na eller willia bortresa / böre röka uthi sina
 huus med rökpulswer från Apotheken / eller Oliban,
 Mastix, Bernsten / Storax, Swafwel / Beck / Tia-
 ra / Harts / Enerijs / Enebår / Citron / Pomerants
 och Äplekabl / Kruth / Salpeter / Campher / Salt /
 Victril, och annat mer / som en syrlig lucht ifrån sig
 gifwa. Man kan ock slå åttika på heta stenar /
 hwars ånga i detta måhlet är ganska nyttig / al-
 denstund ingen ting är så krefftig at hindra putre-
 factionen och Røthan / som syrlige ting. Doch
 äre de Mineralisse de bästa. Här kunde man ock
 fråga / om man behöfwer röka / då Lufften intet är
 inficerad? hwar på jag swarar / at som så wäl af
 de siuke / som döde menniskior en gifftig ånga och
 smittosamt oos uthgår / hwar af lufften på den or-
 ten / derest Siukdomen grasserar, kan snart blifwa
 besprångd / håller jag för rådeliget / at man röker bå-
 de uthe och inne / doch med tienlige ting / och i den-
 na slag; Pesten allena med them / som en syrlig
 lucht ifrån sig sprijsa.

Om Præservativer och Bewarande Medel är
 doch en fahrligare ting at sig uthlåta. Det bästa
 är / så i detta måhlet / som i all annor ting / en in-
 nerlig Bødn til Gud / och sann omwändelse. Hwad
 Amuleta eller Giffstilder anbelangar / af Agath,
 Smaragd, Saphyr, Bezoar - steen / Bernsteen / Corals-
 ler / Qwick silfwer / Rysgehl / uptorckade Groder /
 uthsturne Kors och Characterer, och flere dyliike /
 är

är denna min mening / at de föga ting utbrätta / om man undantager Qwickfilswret och Ryfgehet som tyckes något göra i denna Pesten. Derföre man ock låser / at Magnes Arsenicalis har bewarat Påfwe Hadrian i Pesten / om det så fant är. Eljest præterverar den sig bäst / som håller sig inne / röker sina rum med syrlige saker / och för det öfriga flyr allas deras omgånge / som mistänckte äre / och intet fruchtar för döden. Ty det är otwifwelachtigt / at denna Stockholmiske Pesten måst genom Fruchtan / Tienstefolck / Visiter, och Urstagande är fringspridder. Den som intet å ämbetes wägnar hoos de Siuka har något at beställa / kan ock mycket wäl hålla sig der ifrån / emedan at wara sohl sam och curieux i detta måhlet har mången kostat lifwet.

Der emot äre många / som å ämbetes plicht måste de Siuka besöka / så wäl å Siälenes / som kroppens wägnar. Man kan altså fråga / om man med något Medicament kan sigså prætervera och bewara / at ingen Pestilentialist Smitta kan kunna bita på dem / som hoos de Siuka wistas? Jag för min person troor / at det är aldrig godt bruka någon den ringaste Medicin, när man intet kan ner sig ondt: ty den / som offta och onödigt brukar medicamenter, finner ingen werckan och krafft der af / när han blifwer siuk / det man esomofftaste förnimmer. Men jag wil denna saken ljetet nogare betrakta. Præservativ eller bewarande medel äro twänne slag: Uthwärtas och Inwärtas. De Uthwärtas

wårtes åre redan til en stor del nåmde / som i denna
 Pesten tiena til rökande. För näsan kan man hålla/
 då någon de Stuka besöker / en Swamp doppad
 i Wijnättika / eller besprångd med Victril-Spiritus,
 uplöst Campher, Citron Safft / eller lucta på Ci-
 troner / Pomeranger, Limoner / Äplen / surt Bröd/
 Zära / Bernsten / Storax, &c. I munnen kan man
 tugga Eneträd / surt Bröd / Äplekahl / Citron och
 annat slijkt / eller offra Nölia sig med ättika / Lin-
 gonsafft / &c. Och som Giffet antingen genom näs-
 san indrages / och således i Lungorne sig fäster / el-
 ler warder i munnen blandadt med spotten / och
 sålunda nederswälgdt / hwar effter de ouphörlige
 Fräkningar föllia / så kan man / til at hindra detta
 senare / röka eller tugga Toback / eller något / hwar
 af man mycket spottar / på det at Giffet tillijka
 med spotten ej må nederswälgas. Jag nekår doch
 icke / at ju Giffet kan fastå sig annorstädes / och
 uthan på kroppn. Äfwen til at hindra / at
 det til åfventhys nedswälgde Giffet ej måtte sig
 uthbreda och Magan anbrånna med Pest-
 kohl / som af Helmont och flere år observeradt, ty-
 kes wara rådeliget / at aldrig uthgå fastande. Den
 bästa mathen är Fiskon / eller Smör och Bröd:
 in Smör och alt fett förtaga krafften af alla Giff-
 t. Uthskillige Naturer och Temperament göra ock / at
 ej Pesten fastnar på alla / åfwen som de / hwille
 haffe Måflingen / ej gärna sedan smittas.

De Inwårtes Medicamenter tyckas böra hafwa
 desse twånne egenstaper / Com änteligen någre sko-

le brukas) at de antingen bewara Blodet för Róta/ eller och disponera Kroppen til ett stadigt och friskt utdunstande / at således denna uthdunstningen måtte med sin Atmosphæra eller Swettring kunna förhindra / det intet något Giffte kan Kroppen när komma. Swad det förra angår/ så kan ju ingen neka/ at icke Aloë och Myrrha, och de der af bestående Compositioner, som Paracelsi och det så kallade Gref Bielkes Elixir, wår Kropp och blod liksom balsamera, hwarföre de och ännu i dag brukas til Mumiers och döda Kroppars conservation. Men som der af en stor hetta / Durchlopp och Blodgång förorsakas / så tyckes detta medlet eij wara så tienligt. Den som finner sig wäl der af / kan det bruka. Bättre Præservativ moth Røthan är Honing / Miød / Wijsättika / Aplen / Påron / Citroner / Pomeranser / Lingonsafft / Wijsbärs / Enebärs / Fläder / och Berberijs / Moos / syrlige Mineraliske Spiritus, och ett godt gammalt Franskt eller Rhenst wiijn. Wid det senare / som Kroppen skal hålla i en lindrig swett / wet jag intet något wist at nämna / emedan nästan alle Medicamenter kunna drifwa swetten / der de så styras och determineras. Om jag dricker ett glas salt watern / eller ett glas wijsättika / och går der på uthi kalla lufften / skal det tåmmeligen drifwa Urinen; men lägger jag mig i sängen under gode fläder / drifwer det swetten. Doch är min mening / at man ingen swett bör drifwa / förr än man blifwer siuk. Och tror jag / at de / som så mycket hatwa qwacklat med sig / at drifwa swetten / äre snarast siu-

se wordne / ty Kroppen blije af swettande matt / och
 Blodet tiockt. Somlige hafwa ock råkat uthi ett
 alt förmycket swettande / eller en Sudorem Colli-
 quativum, hwar af jag några sedt / som satt mig
 sykla nog / sedan jag hemkom. Ett godt glas öhl
 eller wijn drifwer wäl swetten i detta målet. Ther
 til med troor jag fulleligen / at Frijsmodighet blans
 dad med Försigtighet är det aldrabäste Præserva-
 tiv; när man ock derjämte dricker fyrligt och swaf-
 sadt Firner eller Rhenstwijs / jämwäl Allandt och
 Betonierwijn / som hiewat frögdar. Derföre säga
 Italienerne : Vende la tonica, e compra la Betonica.
 Uthi dese wijn / när de drickas / kan man drypa nå-
 gra droppar af Spiritu Salis dulci, Essentia Theria-
 cali Camphorata, Sydenhams Laudano, eller ock min
 Syrupo Cardiaco. Ty at willia inbilla androm/
 at hafwa något Pulfwer / Arcanum, eller annat
 stäteliget Præservativ, hörer Charlatans och Qwack-
 salware til / med hwilka ingen rätt Medicus, som ser
 hwad ljetet det är en menniska förstår / wil hafwa
 at göra. Befalla Gudi saken / bruka tienliga me-
 del / och handla åhrligen med sin nästa / är det bäs-
 sta. Och här med har jag mig i många smitto-
 same Siukdomar / Salvation-Curer, och denna
 Pesten conserveradt. At döb i sin fallelse är bes-
 römmeligit.

Nu wil jag komma til den Pestsiuka och sielf-
 wa Patienten. Hoos ingen Patient i denna Siuk-
 Pan läwer man sig rätt kunna förhålla / som mig
 synes / om man intet der wid betrachtar trenneting.
 Först

Först om Pesten är i sitt upstigande och begynnelsen: Sedan om den är i sitt högsta / det Grækerne kallade *αχμην*; Eller sist / om den är i sitt aftagande / nederfallande och på slutet. Det som hielper i början / plåger gärna hielpa på slutet / men då Siukdomen är värst / plågar det skada. Detta har jag sielf observeradt. Dersöre ser man / at i Pesttider äre trenne grader. Först grasserar en Fluß; eller Fleckfeber / med Blodgång och andre tekn / som låter sig wäl bota och curera. Der näst begynna folket at döo hastigt och på gatan / på hwilka man finner ibland fleckar / ibland icke det ringaste tekn. Och då är Siukdomen som värst / och på sitt högsta. Jag har någre sådane öpnat / och funnit / at hela Lungan warit full af tiöckt och swart blod. Man finner sällan boot / när så är / så framt man icke på en mycket förständig Medicum råkar. Sedermera begynner Pesten at wiisa sig med bölder / som dels mogna / dels inslå. Åter komma swarta bölder / Pestkohl / eller så kallade Carbuncles, fram. Om sidder begynna Fleckfeberne sig framtee / och Blodgång eller Kijssiuka / då Siukdomen begynner sig sacht och aftaga. Orsaken til så många Pestilentiens Lynde är ingen annan / än Wäderleken / som effter åhrsens tijder med hetta och köld förändras / och Siukdomen begynner / uphöjer och förnedrar. När störste hettan är / döo wäl många ganska hastigt / men då wärman om dagen / och kölden om nätterne sig insinner / kommer den fahrlige Böld; Pesten; som doch låter sig någorlunda bota.

Här af seer man / at de medel / som i begyn-
 nelsen och wid ändan på Pesten kunna hielpa /
 mitt i den samma och då största hettan är / alsin-
 tet duga. At förtijza andre / så är det säkert / at
 äderlåtningen / som wid begynnelsen och ändan så
 ganska högnödig är / mitt. uti wärsta Pesttiden gör
 intet gagn / som förfarenheten wißt. När nu nå-
 gon i Pestens början siuk blifwer med froða / het-
 ta / huwudvärck och kräkningar / kan han straxt
 låta sig äder / om han är blodfull / och der på taga
 in Theriak, Mithridat, Orvietan, Diascordium, Myr-
 rha, Swafwelpulswer / Campher, Wijnättika / Ci-
 tron eller Berberis Safft / eller annat at swettas
 på. Uthi Apothequen finnes och så Electuarium de
 Ovo, Alexipharmacum, Mixtura Simplex, Essentia
 Theriacalis Camphorata, och slike Composita, som
 äre gode / då de rätt och ordenteligen brukas. El-
 ler tag Myrrha, Swafwadt Salpeter eller Sal Pru-
 nellæ, Swafwelblommor / afhwardera ett tredie-
 dels quintin, Campher fem gran, gör detta til ett pulsw-
 wer / at taga på en gång: hwilket Pulswer i den
 Wienske Pesten är mycket bruft. Röttåtande är
 under warande Siukdom mycket skadeligt / eij eller
 långtar någon Siuk der effter; warandes ett klart
 teckn / at man i hezige siukdomar aldrig långtar ef-
 ter något / som kroppen skadeliget är. Men syrlige
 saker långtar man effter / och de äre mycket gode:
 såsom stekte Äplen / Citroner / Pomeranzer / Hal-
 lon / Hiortron / Wimbär / eller och den berömdwär-
 de Lingonsafften / som är ganska nyttig. Swettning-
 gen

gen är i detta måhlet mycket god / allenast at den sker med tienlige Medicamenter, och sådane / som förutnelsen emotstå. Ty många saker kunna wäl drifwa Swetten / som doch icke i detta målet äre tienlige. Ett glas gammalt Rhenst wijn är ett godt och krafftigt Swettdrifwande. Jag kunde här wid nämna mycket / men det låter sig intet så altijd göras / som skrifwas / aldenstund Patienternas Sinne / temperament, lefwerne's maneer / wäderlekens förändring / och sliکه saker göra en stor skilliachtighet wid ett och annat.

Men när Pestilentien är som wårst / och folket falla neder på gatan / då måste ingen Udelåtning ske; eij eller / då Bolder i Liumskan och under armarne sig wiisa. Ty sådane äre en werckan af ett friskt hierta / och en Crisis Naturæ, elser Naturens krafft at drifwa uth ifrån sig det onda giffet. Men om jag då öpnar ådran / betager jag hiertat sin krafft / at kunna mogna desse bolder / fast jag ock der på lade de bästa mognande Blåster: om icke ibland kan hända / at hiertats krafft minskas af all förmycken Blodsylla. I sådant tilfälle är bäst / at låta Naturen råda / och allenast underhielda pa med syrlige ting / som i det måhlet äre hiertstyrckande. Sådane äre alle Mineraliske sure åttikor / som Swafwel: Salpeter: Viciril- och Salt: Spiritus. Clyllus Antimonii, Wijnåttika / Citron: Safft / elser Lingonsafft. Wijnbårs / Enebårs och Flådermoos / och mer sådant / är ganska godt. At swettas hårdt och trounget / när så tilstår / är intet braf / emedan

dan

Dan föga watn är öfrigt på blodet / utan det måste coaguleradt och tjoct. Ju mera man swettar / ju tjoctare blir blodet. Ut föllia Naturen är det bästa.

När Pesten är i sitt afftagande / kan man sig betiena af de samme medlen / som nämde äre wid des opstigande. Då äre swettningar gode / helst när de ske genom sådane saker / som sträfwa mot sieltwa giffet. Man får doch intet taga quid pro quo , fast mången gemeen täncker / at det är lijka mycket / allenast at man kan swettas. Det tör ock hända / at många hafwa sig dermedst bortslämt / i det de ingen rådsfrågadt / uthan af sig sielf grippet til hwad medel de först funnit. Och plåger Pesten gemenligen afftaga / när Winteren och kölden sig insinner / då hon ej eller är så smittosam / som tilförende. Äfwen så sker det uthi en alt för starck hetta / emedan både alt för starck värma och köld hindra all Kötha. Den Polniske Pesten har ock hwar Winter hwiilat. Om det sker derföre / at Winterwädret med sig förer en hoop Salpeter och Ammoniacaliske Salt / hwilke emot Köthan sträfwa / synes ej så olijkt / fast värma och wätha / såsom Huswudorfaker til all Förutnelse / den tiden fela.

Bölder / dem Naturen sielf förmår öpna / behöfwer man ingen ting at pålagga. Wil ock Naturen bölderna försmälta / at de gå in igen / måste man också der med wara nögd / allenast at man der wid gifwer något godt motgift / särdeles af Mineraliske syrlige saker / eller något syrliget Laxativ af sweston och Tamarinder , om Patienten tähl. De begynna ge-

mens

menligen med ett stickande under Armholarne / i
 liumskan / eller annorstädes. At hielpa bölderna til
 en god mognad / finnes offta nödigt / då man kan
 af tienlige krydder / eller af bara warm korngröt gö-
 ra ett omslag. Eller tager man Honing / surdeg /
 Fiskon / stekte Lökar och Lillieolia / Terebinthins
 Plåster / Diachylon cum gummis, de Meliloto,
 Diasulphuris Rulandi, eller Tytt Såpa och Ho-
 ning / och mera sådant. Spricker bölden sielf / är
 det wäl / men intet bör han stickas / förr än han är
 wäl mogen / ty elliest lärer den Siuke der af skadas
 merckeligen / som dagelige försarenheten nogsamnt be-
 tygar. När han är öpen / plåger man med Terebin-
 thin och Honing tillsammanblandade ränsa såret.
 Sedan lägges Emplastrum Diapalma, Sticticum Crol-
 lii, eller annat godt Plåster der på. Doch hålles den
 länge öpen. Somiige lägga Vesicatorium eller
 Spanska Flugor på bölderne / men jag skulle det intet
 töras göra / aldenstund Spanska Flugors giffte är
 af samma natur / som det Pestentialiske / fast icke
 så flychtigt. Swarta bölder och om sig frätande
 Pestkohl omstrykas med Butyro Antimonii, Oleo
 Vitrioli, Lapide Internali, Skedwatn eller andre slijs-
 ke saker / at de sig eij widare må uthbreda. The äro
 doch faselige / och låta sig sällan cureras. Doch kan
 man på dem lägga Fiskon / Honing / eller andra
 mognande ting / at de löfna och affalla / och sedan
 läka dem / som ett gifftigt sår.

Hwem som smittas måst / antingen en Siuk
 och ännu lefwande / eller en af Pesten dödd mennis-
 ska

flia / är eij lätt at säga. Den sidsta qwalmen och
 andan / som uthgår ofwan eller nedan af den /
 som dörr / är aldrawårst / det jag med min egen ska-
 da wål offta har försökt. Lijken äre ock smittosame /
 som förfarenheten wiist / fast Jordanus en faselig
 historie berättar om en Breslauer Dödgråfware
 och en död Jungfru / den jag förtiiger. De som
 från Siukdomen upkomma / måtte äta lijtet / af
 hwad math de hafwa råd til / men at dricka mycket /
 doch lijtet i sender / är dem nyttigt. Salt och surt
 är bästa mathen / särdeles Kärnmjölk / watnet / som
 står ofwan på lupen mjölk / surkåhl / och sliike sa-
 ker. Men starckt Brännewijn och Portugiiswijn /
 måste man så wål före som i Pesten / och effter den
 samma mögeligst fly / ty de göra blodet tiockt och
 brinnande. Och kunde mycket hijtföras / huru man
 sig ordenteligen wid alla tilfällen betee skulle / men
 som sådant redan af andre skedt är / wil jag det icke
 repetera. At gifwa något Recept til det ena / eller
 til det andra / dristar jag mig icke til / emedan jag in-
 tet Recept weet / som skal wara godt för allom / eff-
 ter såsom Naturerne / Gemöthen / maneren at les-
 wa / ålderen / wäderleken / och flere orsaker kunna myc-
 ket härwid förändra / det en Medicus då först / när
 han til någon siuk blije kallad / kommer at i acht ta-
 ga : willtandes jag ock sielf mig wiidare effter yttersta
 förstånd uthlåta hoos de Siuka / hwad som sinnes
 nödigt eller eij. Men med alt wårt wäsende / wårt
 rick och räck är platt intet bewänt / om eij Gud der
 til gifwer sin nåd och milderijska wälsignelse.

At

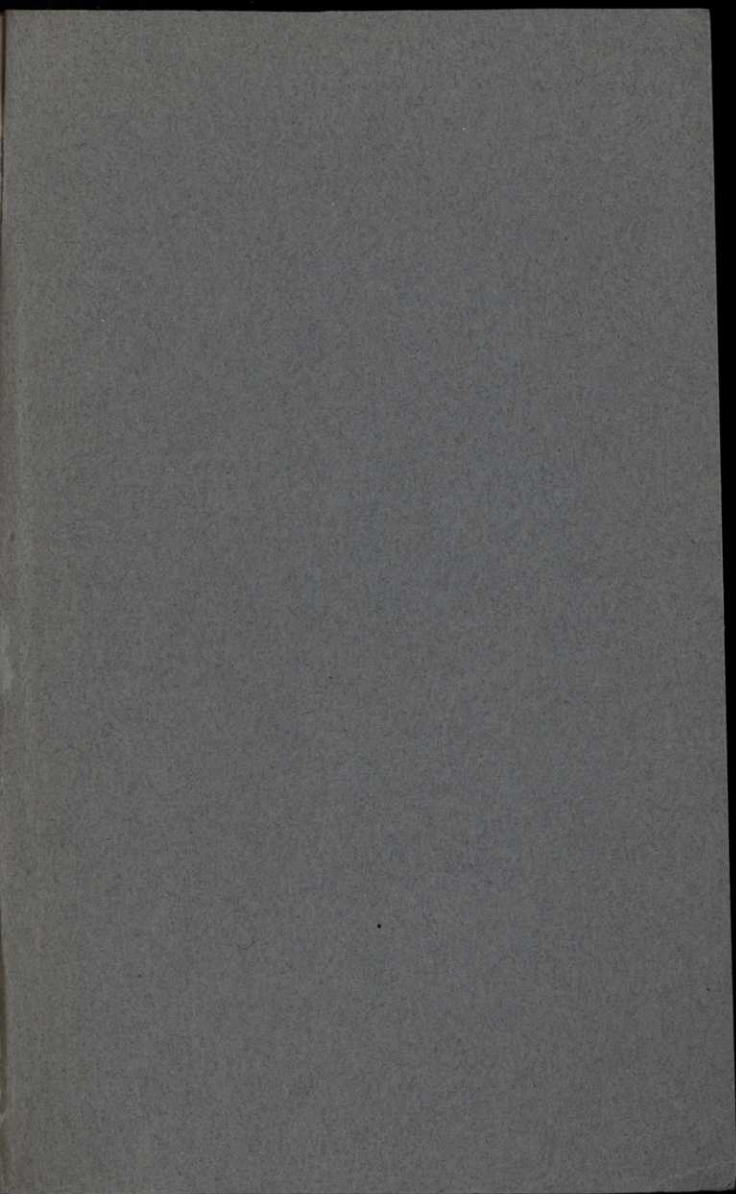
At säga något wist / om den nu genom Guds
 thens Högstas nåd hwijlande och stadnade Pestis-
 lentien än wijdare och i Wåhr eller Sommar skal
 sig frambryta och igenkomma / lærer ingen menni-
 skia göra / emedan det måst på wäderleken ankom-
 mer / den Gud / Naturens Herre / allena har i sin
 hand. Doch tyckes fuller / at de gode och beröms-
 lige anstalter / som Hans Excellence Öfwer Ståts-
 hållaren / General Lieutenanten och Gouverneuren,
 Herr Baron Burenschöld, samt den Hög Adle
 Magistraten här i Staden med så trogen flit / mös-
 da och beswär giordt hafwe / tillijka med den på
 någon tiid stadige Winteren och fallne snön / lære
 mögeligst hindra / det Fahrensotet eij å nyo måtte
 sig insmyga ; så framt icke den Rättfärdige Guden /
 för våra stora synder skull / finner ett behag / sin
 grymma wrede öfwer oss än wijdare at gå låta /
 til des wij med en trogen böön och alfwarsam
 omwändelse fatta honom i Riset / och des nåd /
 mildhet och barmhertighet kunnom göra oss wär-
 dige.

Och detta är altså ett kort uthtög af min
 Book om Giffet / hwad denna Materien anbelan-
 gar. Jag hoppas / den gunstige Läsaren icke illa
 uthtyder / at här wid är mycket öfwersprungit /
 emedan andre redan hwar på sin ort denna saken
 med alfwar drifwit / och icke så långesedan genom
 Trycket här inomlands giordt allmänt / huru
 man sig hela Pesten igenom skal förhålla. Men
 af

af de främmandes Böcker / dem jag råkat uthj/
 är Doct. Christoph. Helwigii, Profess. i Gryps-
 wald / Consilium Medicum de Peste, eller Pests-
 Ordning / den aldrabäste / och har jag intet nå-
 gon bättre Book om Pestilentien sedt eller läsit.
 Til sluth önskar jag af ett troget hierta / at Gud
 Allsmåchtig i nåder täcktes för denna och flere
 Landsplågor wårt kära Fädernesland framdeles
 bewara/och förhielpa Landsens hulda Fader/wår All-
 dranådigste Konung hem til sitt Rijke och trogna
 Undersåthare / hwar igenom mången ångslig
 torde få sin hälsa igen / och mången plåga
 ofehlbart taga en

N N D A.

BIOMEDICINSKA
BIBLIOTEKET